

BRNO

V MINULOSTI A DNES

Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě Brna

XVIII

MAGISTRÁT MĚSTA BRNA
ARCHIV MĚSTA BRNA

BRNO 2005

NOVÉ POZNATKY KE STAROBRNĚNSKÉMU KOSTELU SV. PROKOPA A JEHO OKOLÍ. PŘÍSPĚVEK K HISTORICKÉ TOPOGRAFII STARÉHO BRNA

Podnětem pro vznik následující studie byly dva záchranné výzkumy v okolí křižovatky ulic Křížové a Václavské na Starém Brně, které v červnu až srpnu roku 2003 provedla společnost Archaia Brno o.p.s. (A36/2003 a A41/2003).¹ Oba výzkumy byly vyvolány rekonstrukcí kolejového svršku ve zmíněném prostoru a souběžně probíhající výměnou inženýrských sítí (vodovod, kanalizace, kabel vysokého napětí). Rekonstrukce zasáhla celou ulici Křížovou, severní část Václavské ulice a v malé míře i jihovýchodní část Mendlova náměstí. Zemní práce na křižovatce ulic Křížové a Václavské narušily archeologický terén, přestože inženýrské sítě měly vést ve starých trasách. Poté, co byla zasažena středověká zdiva, se podařilo dosáhnout alespoň toho, aby investor strpěl archeologický výzkum. Ten i přes malý plošný rozsah a ztížené podmínky přinesl zásadní poznatky k raně i vrcholně středověkým dějinám dotčeného prostoru, z nichž některé budou mít trvalý význam pro brněnskou historii. Částečně výzkum osvětlil i geologické podmínky zkoumaného prostoru, bohužel se však nepodařilo získat včas ke spolupráci geologa, takže jeho výpověď je pouze orientační.

Okolí křižovatky je známo již více než dvacet let jako archeologická lokalita s mimořádným významem pro dějiny Brna. V bezprostřední blízkosti se nachází raně středověká opevněná lokalita „Modrý lev“, dávaná do souvislosti se sídlem brněnských údělných knížat, doloženým písemnými prameny přinejmenším ke konci 11. století.² Dnešní frekventovaná křižovatka se nachází přímo v místech středověkého kostela sv. Prokopa a Oldřicha. Zemní zásahy postihly i další místa historického intravilánu Starého Brna. Obecně lze říci, že archeologických pramenů k dějinám Starého Brna není přes několik větších výzkumů k dispozici mnoho, takže každý příspěvek je velmi cenný.

¹ Z výzkumů v době odevzdání příspěvku nebyly ještě k dispozici nálezové zprávy, vycházeli jsme tedy z terénní dokumentace deponované v archivu Archaia Brno o.p.s.. Důležitější byla druhá z obou akcí, v prvním případě se jednalo jen o několik prostorově omezených sond, z nichž však jedna pravděpodobně zasáhla pozůstatky raně středověkého osídlení – viz obr. XXXIX, sonda 36/03/S7.

² Dana CEJNKOVÁ – Irena LOSKOTOVÁ, *Archeologické výzkumy na Starém Brně*. In: Brno v minulosti a dnes (dále BMD) 11, Brno 1993, s. 23–28; Richard ZATLOUKAL, *Brno* (k. ú. Staré Brno, okr. Brno-město). In: Přehled výzkumů (dále PV) 41 (1999), Brno 2000, s. 152–153.

Přírodní prostředí

Geologické podloží lokality tvoří zelenošedý, respektive světle šedý či světle zelený, místy mírně písčité zvodnělý jíl, pod nímž byly ve Václavské ulici zachyceny ještě oranžové jíly. Odvodňovací šachty v Křížové ulici dosáhly nižších úrovní (S 4, S 5, S 6, S 14) a zachytily různobarevné vrstvy jílu, respektive písčitého jílu, v horní části mírně zkulturněných (uhlíky, mazanice). Ve třech sondách byly pod těmito jíly zachyceny i vrstvy písků (cca 1 m), v jednom případě v jejich podloží byl ještě zvodnělý tmavě šedý jíl a valounový štěrkopísek. S vysokou pravděpodobností se bude ve všech případech jednat o fluviální sedimenty Svratky, jejich stáří v rámci kvartéru však zůstává prozatím nevyjasněno.

Jedná se tedy o prostor, jehož reliéf byl ovlivněn polohou v blízkosti vodních toků. Zkoumané území leží mezi hlavním tokem Svratky a Svrateckým náhonem, což s nejvyšší pravděpodobností nebylo umělé vodní dílo, jak se někdy dříve soudilo,³ ale vedlejší rameno Svratky, v průběhu dějin upravované a regulované.⁴ Dnešní povrch leží v nadmořské výšce cca 202–203 m n. m., ovšem báze kulturních vrstev v okolí křižovatky byla výzkumem zjištěna zhruba v úrovni 200–200,60 m n. m.

Kostel sv. Prokopa a Oldřicha

Stav bádání

Poměrně dlouhou dobu byly pro řešení historie kostela sv. Prokopa k dispozici jen písemné prameny. Kostel sv. Prokopa je poprvé zmiňován v menším privilegii pro Brno roku 1243.⁵ Další zpráva o tomto kostelu je v listině z roku 1288⁶ a poté až 1314.⁷ Pozdější listiny souvisejí již s předáním patronátních práv královně vdově Elišce Rejčce a z jejich rukou pak nově založenému klášteru cisterciáček.⁸ Roku 1332⁹ byl kostel klášteru inkorporován a jeho dějiny

³ Zejména Cecílie HÁLOVÁ – JAHODOVÁ, *Brno – dílo přírody, člověka a dějin*, Brno 1975, s. 25; Hana JORDÁNKOVÁ – Ludmila SULITKOVÁ, *Zásobování Brna vodou ve středověku*. K 900. výročí 1. zmínky o Brně. In: *Vlastivědný věstník moravský* (dále VVM) 43, s. 304.

⁴ Rudolf PROCHÁZKA, *Kovové předměty z výbavy středověkého měšťana z výzkumu v Brně – Pekařské ulici*. In: *Archaeologia historica* 15, 1990, s. 99–109; TÝŽ, *Výzkumy v prostoru starého ramene řeky Svratky na Starém Brně*. In: *Niva z multidisciplinárního pohledu II*, Brno 1997, s. 57; TÝŽ, *Zrod středověkého města na příkladu Brna. K otázce odrazu společenské změny v archeologických pramenech*. In: *Mediaevalia archaeologica* 2, Praha – Brno 2000, s. 10–12, 19–20, 28–29, 92–94; tam odkazy na další literaturu a prameny.

⁵ CDB IV, 1, s. 79–87, č. 17.

⁶ CDM IV, s. 353–354, č. 276.

⁷ CDM VI, s. 54–55, č. 77.

⁸ CDM VI, s. 140–141, č. 185; CDM VI, s. 159–160, č. 215; CDM VI, s. 160, č. 217; CDM VI, s. 184–185, č. 248; CDM VI, s. 230, č. 296; CDM VI, s. 263–264, č. 337.

⁹ CDM VI, s. 340–341, č. 444; s. 339–340, č. 443

pak souvisejí s klášterními až do roku 1782, kdy byl klášter cisterciacek v rámci josefínské reorganizace brněnské farní sítě zrušen. Kostel pak převzal Náboženský fond a krátce nato byl zrušen a roku 1785 zbořen.¹⁰

Kombinací listinných údajů a úvah o patrociniích byly v minulosti kostelu jednak vytvořeny dějiny hluboko před 13. stoletím, jednak byl silně akcentován jeho význam.¹¹ Ze střídavého označení *capella* a *ecclesia* v písemných pramenech se dříve usuzovalo na změny farní organizace na Starém Brně.¹² Dějiny kostela byly hypoteticky hledány hluboko v raném středověku a hledala se souvislost jeho správce s brněnskou raně středověkou mincovnou, kterou starší bádání ve shodě s Richterovou představou o poloze brněnského hradu kladlo na Petrov.¹³ Po výzkumu raně středověké opevněné lokality v domovním bloku mezi Křížovou, Křídlovickou a Ypsilantiho se začala předpokládat souvislost kostela s ní¹⁴ a začala se sem klást i mincovna, z níž vzešly ražby brněnských údělníků.¹⁵

Všechny tyto hypotézy dosud čekaly na své potvrzení archeologickým výzkumem. Tento poněkud záhadný kostel, hypoteticky spojovaný už s raně středověkým osídlením, měl být sice archeologicky zachycen již při předchozí rekonstrukci křížovaty v letech 1977–1979, tehdy se ale nepodařilo jednoznačně vyřešit stáří zdív ani kulturních vrstev.¹⁶ Výpovědní hodnota tehdejších záchran-

¹⁰ K tomu zejména Jaroslav VODIČKA, *Přehled vývoje farních a matričních obvodů v Brně*. In: BMD 7, 1965, s. 193–217; zvláště s. 201; Karel KUČA, *Brno – vývoj města, předměstí a připojených vesnic*. Praha–Brno, s. 529–530; Jaroslav DŘÍMAL – Václav PEŠA a kol., *Dějiny města Brna I*, Brno 1969, s. 205–207. ¹¹ Z nejdůležitějších studií: František ŠUJAN, *Dějepis Brna*, Brno 1902, s. 83, 103, 114–116; Berthold BRETHOLZ, *Geschichte der Stadt Brünn*, Brno 1911, s. 46, 66, 152–153; Jaroslav POŠVÁŘ, *Kaple sv. Prokopa na Starém Brně a její význam v 13. a 14. století*. In: VVM 9, 1952, s. 17–21; Gracián CHALOUPKA, *K nejstarším dějinám Starého Brna*. In: BMD 7, 1965, s. 147–149; Rudolf HURT, *O poloze starého kostela Panny Marie*. In: Časopis Moravského muzea, vědy společenské 57, 1972, s. 221–229; D. CEJNKOVÁ – Zdeněk MĚŘÍNSKÝ – L. SULITKOVÁ, *K problematice počátků města Brna*. In: Československý časopis historický 32, 1984, s. 262–265; L. SULITKOVÁ, *Brno v listinách do počátku institucionálního města*. In: BMD 11, 1993, s. 57–59; TÁŽ, *Několik poznámek k dějinám Brna ve 13. století. K původu brněnského patriciátu*. In: BMD 15, 1995, s. 47–50; D. CEJNKOVÁ – I. LOSKOTOVÁ, *Archeologické výzkumy*, s. 27; R. PROCHÁZKA, *Zrod*, s. 24–27; K. KUČA, *Brno*, s. 17, 19, 25, 518–535.

¹² Zejména R. HURT, *O poloze*, s. 224; R. PROCHÁZKA, *Zrod*, s. 27.

¹³ Zejména F. ŠUJAN, *Dějepis Brna*, s. 83, a J. POŠVÁŘ, *Kaple*, s. 19. Posledně jmenovaného zarážela poměrně značná vzdálenost kaple od Petrova, tj. cca 15 minut cesty.

¹⁴ D. CEJNKOVÁ – I. LOSKOTOVÁ, *Archeologické výzkumy*, s. 27; R. PROCHÁZKA, *Zrod*, s. 24–27.

¹⁵ Libor JAN, *Kdo byl Crucisburgensis monetae magister?* In: Folia numismatica 3, 1988, s. 23–30; Ivo PÁNEK, *Tři příspěvky k moravskému mincovnictví 13. století*. In: Folia numismatica 6–7, 1991/1992, s. 4. L. Jan zároveň uvažoval i o starším zasvěcení sv. Benediktu, to se však týká pravděpodobně benediktinského proboštství v Komárově, viz L. SULITKOVÁ, *Brno v listinách*, s. 57–58.

¹⁶ Jana ČIZMÁŘOVÁ, *Brno, Křížová ulice*, rukopis nálezové zprávy (dále NZ) v archivu Muzea města Brna č.j. 3/78, 1978; Martin GEISLER, *Brno, Václavská – Křížová ulice*, rukopis NZ tamtéž č.j. 3/79, 1979. Obě záchraně akce J. Čizmářové proběhly při východní straně Křížové ulice ve výkopech inženýrských sítí. V prvním případě byla zaznamenána pozdně středověká vrstva a z vytyčené zeminy bylo získáno několik raně středověkých keramických zlomků, k nimž se nepodařilo zjistit příslušnou kulturní vrstvu. Dále byla zjištěna přítomnost lidských kostí v navážkách. Co se týče zdív, uvádí autorka v roce 1977 rohovou lícovanou zeď z velkých kamenných kvádrů a v roce 1978 řadu zdív v kanalizační rýze, z nichž některé,

ných akcí je dnes velmi omezená. Přestože závěry ohledně nalezených zdív nevyznívají nijak jednoznačně, byl vysloven názor, že kostel musel být až ze 13. století, neboť byl vystavěn z mohutných lícovaných kvádrů pozdně románského charakteru.¹⁷ Teprve v roce 2003 se podařilo uskutečnit výzkum, který by neměl výpovědní hodnotu sběru.

Výsledky výzkumu

Nejdůležitější informace přinesly přeložky inženýrských sítí na křižovatce Křížové a Václavské (viz přílohu č. 10). Bezsporně nejvýznamnější přínos výzkumu představují zachycená základová, ojediněle i nadzemní zdiva kostela sv. Prokopa (s. j. 908 a 928) a ohrazení jeho hřbitova (s. j. 907, 910, 916, snad i 901). V rámci přeložky vysokého napětí, jejíž trasa byla vyhloubena napříč křižovatkou, byla zachycena vrcholně středověká zdiva s. j. 907 a 908 a novověká zdiva 909. Zároveň bylo zachyceno vrcholně středověké zdivo podobného charakteru ještě v přeložce vodovodu, zhruba kolmé na trasu vysokého napětí (S3, s. j. 910). Další zdivo bylo dokumentováno v kanalizační rýze před Václavskou 17 (kavárna „Kouřící králík“; s. j. 916) a poslední ve výkopu pro sloup veřejného osvětlení v chodníku před Václavskou 20 (s. j. 928). Útržek obdobného zdiva zachytila ještě přeložka vysokého napětí před prolukou severně domu Václavská 18/20 (po domě Křížová 49), zde se ovšem jednalo o naprostý zbytek v řezu (s. j. 901), silně narušený výkopy pro inženýrské sítě a novověká zdiva.

Všechna zmíněná vrcholně středověká zdiva mají naprosto shodný charakter a představují tedy jednu stavební fázi. Jsou stavěna lomovou technikou se snahou o vyrovnání líc. Při jejich stavbě byl použit výhradně slepenec a pískovec Old-Red, ojediněle pak i fragmenty maloformátových cihel (4,5×11×? cm), spojovány byly nápadně růžovou velmi hrubou písčitou maltou. Do zdiva s. j. 907 byl sekundárně zazděn okraj zásobnice datovatelné do 13. století (viz přílohu č. 7). Charakter zdiva a malty je velmi blízký první fázi výstavby Dominikánského kláštera v Brně, datované do 30. let 13. století.¹⁸

S ohledem na rychle postupující stavbu¹⁹ byla dohodnuta zjišťovací sonda při severní straně zdi s. j. 907. V ní se podařilo dosáhnout úrovně geologického

z kvádrů červeného slepence, mohly náležet k dosud přesně nelokalizovanému kostelu sv. Prokopa, pro značné narušení a změň mladších zdí však nelze vyslovit přesnější závěry. Při následné rekonstrukci křižovatk v roce 1979 získal Boris Novotný ze středu křižovaty kosterní materiál a M. Geisler ze západní strany Křížové ulice četné fragmenty keramiky. Obě nálezové zprávy jsou vedeny ve slovní rovině a v podstatě není k dispozici plánová a fotografická dokumentace.

¹⁷ Lubomír KONEČNÝ, *Počátky Brna ve světle nejnovějších poznatků*. In: Forum brunense 1995/1996, s. 15–16; zde v poznámce č. 20 odkazuje kromě nálezových zpráv na informaci Bohumila Samka.

¹⁸ M. PEŠKA, *Brno – Nová radnice, II. etapa*, nálezová zpráva v archivu Archaia Brno o.p.s., č. j. 36/02, 2002.

¹⁹ Rozhodující část výzkumu probíhala podle harmonogramu stavby, tj. velmi často o víkendech a bez ohledu na osmihodinovou pracovní dobu či počasí.

podloží a zjistit stratigrafii zdi 907 vzhledem ke starším kulturním vrstvám. Jižně od této zdi byla přeložka odborně odtěžena na úroveň stavby. Obě tyto sondy pomohly kromě chronologie určit bezpečně i funkci zdiva 907. To se podařilo ještě u zdiva 916, zasaženého kanalizační rýhou S8, a částečně i u zdiva 910 v přeložce vodovodu.

Zdi 907 a 916 bylo možno interpretovat naprosto jednoznačně jako ohrazení hřbitova, neboť po jejich vnitřní straně byly zachyceny hrobové jámy, respektive vrstvy s lidskými kostmi (s. j. 154; 190), a po vnější straně souvrství komunikačních úprav, respektive planýrek a nánosů mezi nimi. Jižně zdi 907 bylo prozkoumáno nejméně 1 m mocné souvrství komunikačních úprav z různě hrubého valounového šterku, v horní části bezpečně již novověkých, nebylo však dosaženo jeho báze. Mohlo se zde jednat již o úpravu Křídlovické ulice z doby, kdy tato sloužila jako silnice. Komunikační vrstvy východně od zdi 916 měly poněkud jiný charakter, v podstatě se jednalo o zpevnění povrchu hlinitých nánosů tenkými vrstvami štetu. Nejstarší štet představovala vrstva s. j. 195 z drčeného slepence Old-Red s příměsí růžové malty. Na mladší úpravy byl užít říční šterkopísek nebo v jednom případě (s. j. 202, resp. 193) drčený krinoidový vápěnc. Jako ohradní byla interpretována ještě zeď s. j. 910, zhruba kolmá na zeď 907, u níž se podařilo doložit pouze dláždění z vápence ze západní, tedy vnější strany, popřípadě vrstvičky drčeného Old-Redu s růžovou maltovinou, které by rovněž mohly svědčit pro komunikační využití prostoru (s. j. 113 a 115). Terén po vnitřní straně zdi byl již v minulosti poničen. Pravděpodobně byl původně ohradní zdí i útržek zdiva s. j. 901.

Obě zdi, u nichž se podařilo doložit stratigrafii, byly založeny do starších kulturních vrstev, obsahujících keramiku z počátku či 1. poloviny 13. století. V případě zdi 907 to byly kulturní vrstvy s. j. 122 a 130, v případě zdi 916 s. j. 198 = 208. Zdiva jsou tedy mladší než tyto vrstvy a mohou pocházet nejdříve ze 13. století. Nejméně ve dvou případech můžeme také usoudit, že brzy po vzniku hřbitovního ohrazení byl terén vně hřbitova zpevněn komunikačními úpravami.

Areál hřbitova máme tedy vymezen ze tří stran, ze západu, východu a jihu. Oproti Vičarově rekonstrukci²⁰ je areál hřbitova posunut více k jihozápadu, směrem do dnešní křižovatky, můžeme tedy usuzovat, že zůstala zachována i mnohem větší část základů kostela, než se z Vičarovy rekonstrukce jeví. Zajímavé je, že zdiva nevymezují čtyřúhelník, ale přinejmenším pentagon s vrcholem ve východní části.

Ze zdiv vlastní sakrální stavby byla zachycena jen malá část, která neumožňuje rekonstruovat půdorys. Znamená to však, že kostel téměř nebyl stavbou narušen. V místech křižovatky je poměrně dobře zachován archeologický te-

²⁰ Oldřich VIČAR, *K nejstarší topografii Starého Brna*. In: VVM 27, 1975, s. 77, obr. 5.

rén, takže pravděpodobnost, že se kostel dochoval v celém půdorysu, je vysoká, i když s určitými ztrátami díky výkopům inženýrských sítí je nutno počítat. Zároveň je však díky poloze na dosti frekventované komunikaci málo pravděpodobné, že se jej v dohledné době podaří odkrýt.

Díky relativně brzké ztrátě farní funkce se hřbitovní areál kostela pravděpodobně udržel v původním rozsahu a nebyl rozšiřován, jak by svědčila přítomnost novověkých komunikačních vrstev respektujících zdivo 907, a snad i dlažby a štětování u ostatních ohradních zdí. Samotná sakrální stavba se však mohla v novověku dočkat určitých přestaveb a přístaveb; pozůstatkem barokního průčelí mohou být zdiva s. j. 909. Bezpečně známy jsou opravy a interiérové úpravy, provedené v letech 1760–1770 iniciativou abatyše Antonie Ulrici.²¹ Podoba kostela je známa z vedut až z poloviny 17. století.²² Tehdy měl kostel obdélnou jednodílnou loď a pravoúhlý presbytář.²³ Nejdetailněji kostel zachycuje van Allenův obraz,²⁴ na němž jsou s kostelem spojeny různé přístavby. Posoudíme-li však zobrazenou situaci na Starém Brně a porovnáme-li ji s jinými vedutami a plány, zejména s těmi, kde je situace popsána,²⁵ dojdeme k závěru, že je u van Allena dosti zkreslená a ani podoba kostela nemusí být tedy zcela věrná.

Zaměříme nyní pozornost na osídlení starší než kostel. Sakrálnímu areálu na lokalitě předcházely mladohradištní kulturní vrstvy a objekty (s. j. 143, 144, 210, 211, 212, 217) a z 1. poloviny 13. století (s. j. 198 = 208, 122 a 130). Kvalitní stratigrafie byla získána především ze zjišťovací sondy severně od zdi 907. V podloží vrstvy 130, již vrcholně středověké, byla zjištěna 0,2–0,3 m mocná tmavě šedá kulturní vrstva s. j. 143. Poskytla bohatý soubor keramiky, datovatelný do 11.–12. století (viz přílohy č. 17:8–30). Pod ní se nacházela ještě zelenošedá vrstva s. j. 144, mocná 0,15–0,2 m, která již spočívala na geologickém podloží. Z této vrstvy se podařilo získat jen velmi malý soubor keramiky (celkem 3 zlomky). Jediný typický okrajový střep, nesoucí výzdobu šikmých vrypů na podhrdlí (viz přílohu č. 17:5) by ukazoval snad již na 2. polovinu 10. století.²⁶ V podloží vrstvy 144 se podařilo vysledovat ještě drobné kúlové jamky. Další mladohradištní vrstvy a zásypy výkopů byly dokumentovány a vzorkovány

²¹ K. KUČA, *Brno*, s. 529.

²² Hieronymus Benno Beyer – Hans Jörg Zeiser, *Obléhání Brna Švédy roku 1645*; vystaven v expozici Muzea města Brna, inv.č. 2284.

²³ V. DŘÍMAL – V. PEŠA a kol., *Dějiny Brna I.*, s. 80; J. POŠVÁŘ, *Kaple*, s. 17–18, zde černobílá reprodukce Obléhání Brna Švédy, viz poznámku č. 22, ještě s poměrně dobře patrným kostelem sv. Prokopa. V současnosti již originál neumožňuje rozlišit detaily, lze však ještě vysledovat protáhlá okna a opěrné pilíře. Gotickou podobu zobrazuje také Wernerova veduta (viz obr. 3).

²⁴ Folpert van Allen, *Pohled na Brno*, okolo 1690; deponován ve sbírkách Muzea města Brna, inv.č. 2281.
²⁵ H. B. Beyer – H. J. Zeiser, viz poznámku č. 22; Anonymní plán „Altrünner Herrschaft Gebiet 1740–1750“, deponovaný ve fondech Archivu města Brna.

²⁶ Čeněk STAŇA, *Die Entwicklung der Keramik vom 8. bis zur Mitte des 11. Jahrhunderts in Mittelmähren*. In: Internationale Tagungen in Mikulčice I, Brno 1994, s. 265–286; TÝŽ, *Die frühmittelalterliche Keramik in Mittelmähren*. In: Internationale Tagungen in Mikulčice IV, Brno 1998, s. 87–125.

v podloží vrstvy 198 = 208 v sondě S 8 (s. j. 211, 212, 217). Keramika z vrstvy 217, zejména tuhový fragment zdobený kombinací šikmých hřebenových vpičů a oběžných rýh, by rovněž mohl patřit ještě 10. století.²⁷

Dosud se nepodařilo doložit kulturní vrstvy či objekty, které by bylo možno prohlásit za jednoznačně středohradištní či starší. Z křížovatky je však známa středohradištní a snad i starší keramika, druhotně uložená v mladších vrstvách (viz přílohu č. 18) či bez nálezových okolností.²⁸ Není vyloučeno, že zde byly tyto sídelní aktivity zničeny mladším osídlením nebo že jsou naše poznatky prozatím zkresleny malým rozsahem zkoumané plochy. Některé vrstvy, zásypy výkopů a výkopy ze stratigraficky nejstarších pozic totiž neposkytly typické nálezy nebo byly zcela bez nich a tudíž zůstávají nedatovány (s. j. 209, 210, 219–224).²⁹ Každopádně je znám středohradištní hrob se sekýrou a nožem z areálu starobrněnského kláštera.³⁰ Tento pohřební areál, kontinuálně pokračující v mladší době hradištní a vrcholném středověku, ovšem musel při dnešních znalostech patřit k blízkému sídlišti v levobřežní části Starého Brna, o jehož osídlení rozhodně zatím zdaleka nevíme vše.

Zkoumaná vrcholně středověká zdiva představují nejstarší dosud zjištěnou sakrální stavbu na lokalitě. Starší zdiva nebyla na lokalitě zachycena a není zde doloženo pohřbívání pro mladší dobu hradištní. Ve dvou případech (u s. j. 907 a 916, tj. u jižní a východní zdi) se podařilo prokázat stratigrafickou následnost těchto zdív po mladohradištních kulturních vrstvách či objektech a vrstvách z 1. poloviny 13. století. Přítomnost kulturních vrstev odpadního charakteru či objektů z mladší doby hradištní (2. polovina 10. století–12. století) a z 1. poloviny 13. století svědčí spíše pro sídlištní než pro sakrální využití prostoru, navíc z nich chybí doklady sekundárně uložených lidských kostí, které by dokládaly alespoň nepřímo pohřbívání. Neobsahovaly ani fragmenty malty, které by nepřímo dokládaly existenci starší zděné stavby v blízkém okolí. Jak již však bylo řečeno, mladohradištní pohřebiště, respektive hřbitov je doložen z výzkumu v areálu starobrněnského kláštera.

Kostel sv. Prokopa tedy vysoce pravděpodobně měl počátky až ve 13. století a zřejmě neměl žádnou souvislost s mladohradištním osídlením či dokonce opevněným areálem. Tento závěr by mohl v budoucnu zvrátit jedině nález starší sakrální stavby, nepovažujeme jej však za příliš pravděpodobný.

²⁷ Tamtéž.

²⁸ J. ČÍŽMÁŘOVÁ, *Brno, Křížová ulice*; M. GEISLER, *Brno, Václavská – Křížová ulice*; též D. ZAPLETALOVÁ, *Slovanské osídlení na území města Brna do 10. století*, rukopis diplomové práce uložený na Ústavu archeologie a muzeologie FF MU Brno, Brno 2001, s. 69–70, obr. 34.

²⁹ S výhradou by mohla být středohradištní či starší vrstva s. j. 208 z výzkumu A36/2003, z jediného fragmentu keramiky však bezpečné závěry činit nelze.

³⁰ D. CEJKOVÁ, *Archeologický výzkum ve starobrněnském klášteře*. In: *Forum brunense* 1992, s. 17–19; zde s vysokou datací.

Shrnutí

Pokusme se nyní, již přihlédnutím k výsledkům archeologie, které starší bádání pochopitelně nemělo k dispozici, znovu zamyslet nad pravděpodobným historickým významem kostela sv. Prokopa a Oldřicha.

U kostela sv. Prokopa se dávno před započítím archeologického výzkumu uvažovalo o jeho raně středověkém stáří. Tuto myšlenku rozvedli G. Chaloupka³¹ a zejména J. Pošvář.³² Vzhledem k patrociniu sv. Prokopa, jež upomíná na sázavský klášter, hypoteticky usoudil na velké stáří kaple a její vznik snad již v době Vratislava II., jenž byl velkým ctitelem slovanské liturgie. R. Hurt³³ učinil totéž na základě druhého patrocinia sv. Oldřicha, jež určil jako starší z obou, neboť s prokopským patrociniem podle něj nelze počítat před polovinou 12. století. Opět stáří kostela vztáhl k polovině 11. století, kdy bylo toto patrocinium v oblibě, ne-li dále do minulosti. Nevylučuje, že patrocinium je ve vztahu k českému knížeti Oldřichovi či ke stejnojmennému údělnému brněnskému knížeti. K Hurtově výkladu se přiklonili ve své studii D. Cejnková, Z. Měřínský a L. Sulitková.³⁴ To již výsledky výzkumů v areálu starobrněnského kláštera nastolily otázku vztahu kostela sv. Prokopa k raně středověkému kostelu P. Marie, před rokem 1323 rovněž nepochybně farnímu. Po výzkumu lokality „Modrý lev“ v roce 1985–1986 byla vznesena hypotéza, že kostel sv. Oldřicha (sv. Prokopa) mohl vzhledem ke své poloze být její součástí.³⁵ K raně středověkému původu kaple se klonila také L. Sulitková.³⁶ Starší dějiny kostela naopak odmítl L. Konečný.³⁷ R. Procházka³⁸ poté, co rozebral předchozí názory, konstatoval, že posun v poznání mohou přinést jen informace získané archeologickým výzkumem. Dnes se již díky výzkumu nejeví vysoké stáří kostela jako pravděpodobné.

Podle výskytu v písemných pramenech je jednoznačně starší zasvěcení kostela sv. Prokopu. Ten byl svatořečen roku 1204, důležitější než datum svatořečení však u středověkých patrocinií mohlo být rozšíření kultu příslušného světce.³⁹ Patrocinium sv. Oldřicha se poprvé uvádí až 1348⁴⁰ a zřejmě bude až dodatečné. Čistě metodicky vzato je však studium patrocinií, nemá-li jít o konstrukci odtrženou od reality, podmíněno dostatečným množstvím informací o dějinách konkrétní sakrální stavby.

³¹ G. CHALOUPKA, *K nejstarším dějinám*, s. 147.

³² J. POŠVÁŘ, *Kaple*, s. 17.

³³ R. HURT, *O poloze*, s. 224. Výskyt prokopského patrocinia v doprovodu patrocinia sv. Oldřicha k roku 1389 a 1420 podle něj naznačuje, že sv. Oldřich je rozhodně starší.

³⁴ D. CEJNKOVÁ – Z. MĚŘÍNSKÝ – L. SULITKOVÁ, *K problematice*, s. 263–264.

³⁵ D. CEJNKOVÁ – I. LOSKOTOVÁ, *Archeologické výzkumy*, s. 27.

³⁶ L. SULITKOVÁ, *Brno v listinách*, s. 58–59.

³⁷ L. KONEČNÝ, *Počátky Brna*, s. 14–16.

³⁸ R. PROCHÁZKA, *Zrod*, s. 24–25.

³⁹ Srovnej například Josef ŽEMLIČKA, *Počátky Čech královských 1198–1253. Proměna státu a společnosti*, Praha 2002, s. 474–477.

⁴⁰ Citace pramenů viz L. JAN, *Kdo byl*, s. 30, pozn. č. 98.

Jednou z otázek, které si badatelé u kostela sv. Prokopa kladli, je jeho farní funkce a vztah ke kostelu P. Marie. Z listiny z roku 1314⁴¹ je známo, že kostel sv. Prokopa sloužil před vznikem kostela sv. Václava jako farní pro většinu Starého Brna. Z písemných pramenů však nelze zjistit, kdy přesně obdržel a ztratil farní práva. Z konfirmace olomouckého biskupa Petra II. Angeliho pro kostel sv. Václava vyplývá, že k přenosu farních práv došlo za jeho předchůdců.

Pokus o vysvětlení počátku farní funkce učinil R. Hurt na základě údajných změn v označení svatyně z *capella* na *ecclesia* a naopak, které by podle něj mohly odrážet změnu ve funkci svatyně. Tyto vývody však nejsou příliš spolehlivé, zvláště když se před ztrátou farních práv této sakrální stavby více než dvě zmínky netýkají. Ani po ztrátě farních práv se ostatně v listinách tato svatyně nenazývá důsledně kaplí.⁴² Přinejmenším ve třech listinách z 20. let 14. století se opakovaně vyskytlo označení sv. Prokopa *capella seu ecclesia*,⁴³ *capella vel ecclesia*,⁴⁴ *ecclesia sive capella*,⁴⁵ takže můžeme důvodně soudit, že označení svatyně tím či oním termínem striktně farní funkci neodráží. V označení *capella* se jednak může odrážet vztah patrona či fundátora ke své svatyni, která je jeho kaplí bez ohledu na funkci,⁴⁶ jednak Petr Sommer⁴⁷ na množství příkladů doložil, že se oba termíny často užívaly v celé řadě souvislostí bez striktního odlišení významu, což jednoznačnost výkladu přinejmenším ztěžuje. K úvahám o funkci sakrální stavby lze s jistotou dospět, pokud ji výslovně dokládá písemný pramen, nebo s určitou mírou nejistoty, pokud se ji podaří vysledovat rozbořením veškerých informací, které se k sakrální stavbě vztahují.⁴⁸

I do tohoto problému vnesl archeologický výzkum trochu světla. V našem konkrétním případě je důležitý především fakt, že hřbitovní zdi doložené výzkumem mají naprosto shodný charakter se zdí uvnitř ohrazení, které považujeme za základy kostela. Pokud je to nejstarší sakrální stavba na lokalitě (určitou mírou nejistoty připouštíme, ale za příliš pravděpodobnou již možnost nálezu starší svatyně nepovažujeme), pak by bylo možno uvažovat o tom, že měl kostel farní práva od počátku své existence.

Prvním doloženým správcem kaple sv. Prokopa je *notarius brunensis*, zmiňovaný k roku 1243 v tzv. menším privilegii pro Brno. Kromě kaple měl ještě na svých statcích krčmu vyňatou z mílového práva a minci. Již podle B. Bre-

⁴¹ CDM VI, s. 54–55, č. 77.

⁴² Srovnej R. HURT, *O poloze*, s. 224; R. PROCHÁZKA, *Zrod*, s. 25.

⁴³ 1322: CDM VI, s. 159–160, č. 215.

⁴⁴ 1323: CDM VI, s. 184–185, č. 248.

⁴⁵ 1321: CDM VI, s. 140–141, č. 185; 1323: CDM VI, s. 184–185, č. 248; dále nebyl tento problém sledován.
⁴⁶ Jindřich ŠILHAN, *Kaple a kaplan*. In: *Archaeologica historica* (dále AH) 6, 1981, s. 248–251; na s. 250 vyjádřen názor k brněnskému sv. Prokopu.

⁴⁷ Petr SOMMER, *Postihnutelnost termínu ecclesia a capella v archeologických pramenech*. In: AH 7, 1982, s. 453–469.

⁴⁸ P. SOMMER, *Postihnutelnost*, s. 464.

tholze⁴⁹ to měl být spíše notář královský (provinciální) než městský, což bylo všeobecně přijato. J. Šebánek⁵⁰ konstatoval, že o funkcích těchto notářů, na Moravě doložených ojediněle, nevíme téměř nic, a shledává analogii zejména v přibyslavickém faráři, jenž měl právo vybírat berni, popřípadě u dalších kostelů. Krátce před první zmínkou o kapli sv. Prokopa je ve svědečných řadách listin doložen Konrád (Cunradus/Chunradus), *scriba de Brunna* či *notarius brunensis*, a to mezi léty 1222 a 1239.⁵¹ Tento notář byl duchovního stavu, musel tedy mít beneficium související s jeho kněžstvím.⁵² Vzhledem k nejnovějším archeologickým zjištěním není vůbec vyloučeno, že kostel sv. Prokopa vznikl jako beneficium pro tohoto Konráda, tedy někdy v období jeho doloženého působení v úřadě. Tento Konrád byl naživu ještě roku 1243, již jako plebán prosi-měřický, následující brněnský notář a zřejmě první držitel kaple není o několik měsíců dříve v menším privilegii uveden jmenovitě. Teoreticky se však může i v této listině hovořit ještě o Konrádových majetcích, uvážíme-li, že její text byl před svým vydáním naformulován v Brně a teprve poté byl předložen ke schválení a vydání královské kanceláři.⁵³

J. Pošvár⁵⁴ se pokoušel vysvětlit funkci notáře zmíněného v menším privilegii v souvislosti s brněnskou mincovnou. Podle něj mohlo jít o královského mincmistra – *magister monetae* – nebo o mincíře podnikatele, který měl mincovnu pronajatu nebo jemuž byla mincovna z nějakého zvláštního důvodu i s užitky propůjčena. Za pravděpodobnější však považoval, že tu šlo o úřad písaře mince – *monetae notarius* – nebo jeho zástupce – *provisor in moneta*. Kromě

⁴⁹ B. BRETHOLZ, *Geschichte*, s. 46.

⁵⁰ J. ŠEBÁNEK, *Listiny přibyslavické*. In: *Časopis Matice Moravské* 57, s. 18–19, 22–23.

⁵¹ CDB II, s. 226–227, č. 236; CDB III-2, s. 283–285, č. 215.

⁵² L. JAN, *Kdo byl*, s. 24; TÝŽ, *Vznik zemského soudu a správa středověké Moravy*, Brno 2000, s. 74; J. ŠEBÁNEK – SÁŠA DUŠKOVÁ, *Panovnická a biskupská listina v českém státě doby Václava I.* In: *Rozpravy ČSAV – vědy společenské* 71/4, 1961, s. 73, 77.

⁵³ Konrád je roku 1243 zmíněn jako bývalý notář brněnský, s. 93–94. Hypoteticky mohl sehrát tento notář jistou úlohu i v městských službách. Není to zcela vyloučeno, uvážíme-li, že to musel být muž vzdělaný a s velkým osobním vlivem (L. SULITKOVÁ, *Několik poznámek*, s. 48; J. ŠEBÁNEK – S. DUŠKOVÁ, *Panovnická a biskupská listina*, s. 73, 77). L. Sulitková zdůrazňuje, že pro 1. polovinu 13. století nejsou k dispozici přímé doklady městské diplomatické činnosti. Miroslav FLODR, *Iura originalia civitatis Brunensis*, Brno 1993, s. 30, TÝŽ, *Brněnské městské právo*, Brno 2001, s. 33–36, však oproti tomu zdůrazňuje, že koncipování textu iura originalia bylo interní brněnskou záležitostí, přičemž byly pro místní podmínky upraveny texty babenberských městských práv, a podílely se na něm osoby mající z praxe dobrou znalost práva a schopné formulovat právní ustanovení (iurati litterati, notarius). Aktivní podíl brněnského notáře doložitelného krátce před vydáním iura originalia by tak nebyl zcela vyloučen, zvláště jsou-li v privilegii výslovně zmiňovány notářovy majetky a výsady. Může se přitom jednat ještě o Konrádovy držebnosti, nelze ale vyloučit ani jeho jmenovitě neuvedeného nástupce. Zajímavá je v tomto směru reminiscence na menší privilegium, která se ozývá v listině z roku 1487 o narovnání kláštera a města Brna: „*Item krčma našeho kláštera, kterou nyní Václav drží, má v tom právu a šenkování i svobodě zůstat i svou svobodu míti, jako od městského písaře z Brna, a v kterém právu od něho koupěna jest.*“ (viz Alois SLOVÁK, „*U modrého lva*“, Brno 1899, s. 14). Je to však již zmínka dosti pozdní a naše úvaha nepřekračuje rámec hypotézy.

⁵⁴ J. POŠVÁŘ, *Kaple*, s. 19.

listiny z roku 1327, podle níž měl klášter cisterciáků právo jmenovat examinatora mince a urbury, jej k tomuto názoru vedla formulářová písemnost, v níž se propůjčuje úřad provizora mince a berního notářství v brněnské provincii. Myšlenka spojení berního a mincovního písařství se ujala.⁵⁵ K otázce možného mincování na Starém Brně se ještě vrátíme.⁵⁶

U Konráda lze počítat s působností v markraběcích službách, po roce 1239 by podléhal přímo králi, jenž převzal nad Moravou přímou vládu. Výskyt v listinách olomouckého biskupa svědčí pak o kontaktech s olomouckou kapitulou a biskupem Robertem. Diplomatická a kancelářská činnost v zeměpan-ských službách pravděpodobně patřila také k povinnostem dalších notářů.

Dějiny krčmy jsou vcelku bezpečně známy, k majetkům prvního držitele tedy s jistotou patřily pozemky na Starém Brně v blízkosti kaple sv. Prokopa.

Kostel svatého Prokopa je dále zmíněn až v listině k roku 1288, kdy tvořil beneficium královského protonotáře Velislava, kanovníka pražského, vyšehradského a olomouckého. Tehdy jej Václav II. za věrné služby odměnil tak, že rozmnožil majetky ve vsi Velatice, která patřila kostelu, o své pozemky a mlýn, a nadto zbavil poddané kostela od povinnosti lovčího práva. V poslední čtvrtině 13. století tedy ke kostelu patřily majetky ve Velaticích.

U této zmínky se zastavme ještě v jiné souvislosti. Jak již bylo řečeno, k přenesení farních práv od sv. Prokopa ke sv. Václavu došlo za předchůdců biskupa Petra II. Angeliho, řečeného Bradavice,⁵⁷ tedy někdy před rokem 1312,⁵⁸ přesnou dobu a motivaci vzniku sv. Václava ani přenosu farních práv však neznáme. Údaj mezi léty 1291–1302, který s odkazem na listinu z roku 1314 uvádí R. Hurt,⁵⁹ byl vyvozen pravděpodobně díky chybě v době úřadu olomouckého biskupa Dětricha z Hradce (1281–1302). Proč dal tomuto biskupovi R. Hurt

⁵⁵ J. ŽEMLIČKA, *Počátky*, s. 295–296, 709, poznámka 195, konstatuje, že spojení brněnského notáře s písařstvím mince by bylo ojedinělé. Nejnověji k tomu L. JAN, *Úřad správy mince a písařství berně v době krále Václava II.* In: Tomáš DVOŘÁK – R. VLČEK – Libor VYKOUPILO, *Milý Bore ... Profesoru Ctiboru Nečasovi k jeho sedmdesátému narozeninám věnují přátelé, kolegové a žáci*, Brno 2003, s. 27–33.

⁵⁶ Pro úplnost dodejme, že k roku 1264 je doložen Simon, správce kostela olomouckého, břeclavský arciděkan a brněnský notář (CDB VI/I, s. 619–620, č. 416; listina zachována v opisu ze 17. století). Jeho souvislost s kaplí sv. Prokopa ani mincovnictvím však není doložena. Za provinciální či královské notáře mohou být hypoteticky považováni ještě brněnský písař Kristián k roku 1288 (CDM IV, s. 350–351, č. 272; listina vydána v Brně; *ve stejné době kapli sv. Prokopa držel Velislav!*), a snad i Petrus scriptor z roku 1262 (CDB V-1, s. 522–523, č. 351), popřípadě i další osoby; k tomu L. JAN, *Vznik zemského soudu*, s. 74; J. ŠEBÁNEK, *Česká listina doby přemyslovské III. Listina měst a jejich obyvatel*. In: Sborník archivních prací 6/2, 1956, s. 121–122. Jako brněnský písař vystupuje v pramenech ještě Konrád k roku 1281 (*Cunradus scriptor de Brunna*; RBM II, s. 536–537, č. 1240). Zmínka o propůjčení úřadu provizora mince a berního písařství v brněnské provincii (RBM II, s. 1016, č. 2337) pochází, jak již bylo řečeno, z formulářové písemnosti z doby Přemysla Otakara II. a opět z ní nevyplývá souvislost s kaplí sv. Prokopa, ani komu byl úřad svěřen.

⁵⁷ CDM VI, s. 54–55, č. 77.

⁵⁸ Marie BLÁHOVÁ, *Historická chronologie*, Praha 2001, s. 734.

⁵⁹ R. HURT, *O poloze*, s. 224.

přednost před jeho předchůdcem Brunem ze Schauenburku či následovníkem Janem VI. z Valdštejna, kteří by také přicházeli v úvahu, vyplývá z téhož odstavce Hurtova článku. Stavebníkem sv. Václava totiž byl podle všeho (či spíše podle něho) královský protonotář Velislav, kterému se pak sám král Václav II. roku 1288 odplatil. Hlavním důvodem pak mělo být jeho vytížení, neboť se ke všem povinnostem správce kaple, které podle Hurta tvořilo vše, co měl či hypoteticky mohl mít na starosti již *notarius brunensis* z roku 1243, přidružila ještě funkce písaře brněnských desek a nakonec výběřčího berně. Zde se ozývá již citovaná formulářová písemnost.⁶⁰ V listině z roku 1288 se ovšem o stavbě jakéhokoli kostela nehovoří, takže není důvod uvažovat, že se jedná o odplatu za něj.

Zajímavější v této souvislosti může však být k roku 1314 zmiňovaný správce kaple sv. Prokopa, děkan olomouckého kostela Budislav. Ten jednak presentoval ke kostelu sv. Václava kněze Mikuláše, jednak mu určil ze svých majetků podíl na výživu. V držení správce kaple sv. Prokopa byly tedy někdy na počátku 14. století pozemky na Starém Brně, v Křídlovicích, v Lískovci a Žabovřeskách.

I po ztrátě farních práv a určitém zmenšení výnosů a pozemkového majetku zůstala kaple výnosným beneficiem. Po Budislavovi je jako správce kaple doložen Jan řečený Volek, probošť vyšehradský a kancléř království českého. Roku 1319 mu udělil papež Jan XXII. dispens od manželského původu, aby mohl držet kanonikát u kapituly pražské, vyšehradské a olomoucké a kapli sv. Prokopa.⁶¹ Již záhy však složil správu kaple do rukou nové patronky Elišky Rejčky poté, co dostala roku 1321 od Jana Lucemburského patronátní právo ke kapli. Neučinil tak však nezištně, jak dosvědčuje listina z roku 1325,⁶² ale pronajal až do své smrti (1351) užitky plynoucí z kaple klášteru cisterciáček, jenž mezitím Eliška Rejčka založila a převedla na něj patronátní práva ke kapli. Vymínil si za odstoupení práv ke kapli roční plat 70 hřiven grošů, počítáno 64 grošů na hřivnu.

Podíváme-li se na držitele kaple, doložené před rokem 1321, vidíme, že každý držitel kaple zastával poněkud jiné úřady a disponoval různým majetkem a právy. Spojoval je však kněžský stav či přímo kanonikát u některé z kapitul (doložený u Velislava, Budislava i Jana; u brněnského notáře se předpokládá kněžství) a vztah k zeměpánovi. Kaple sv. Prokopa měla tedy především funkci beneficia pro osoby působící v důležitých zeměpanských či církevních úřadech. Tak jako se měnili správci a s nimi pravomoci spojené s jejich úřadem, lze předpokládat a v případě Velislava i doložit, že nebyly zcela konstantní ani majetky a práva související s kaplí sv. Prokopa. Informace o majetcích kaple v tom kterém období jsou však velmi kusé.

⁶⁰ Viz poznámku č. 56.

⁶¹ CDM VI, s. 116–117, č. 146; CDM VI, s. 120–121, č. 154.

⁶² CDM VI, s. 230, č. 296.

Roku 1327 Jan Lucemburský klášteru cisterciáček potvrdil všechna práva a majetky kaple sv. Prokopa a udělil mu právo jmenovat notáře královské berně v brněnském kraji, notáře brněnské cúdy, jenž by měl zemské desky se všemi právy, a proběře mince a urbury v celém markrabství moravském. Právo cisterciáček k minci se dává do souvislosti se snahou o obnovení ražby,⁶³ při dnešních znalostech se však v 1. polovině 14. století mince na Moravě nerazila.⁶⁴ Také právo jmenovat notáře cudy brněnské zřejmě klášter nepožíval dlouho. Po Karlově reformě roku 1348 byly obnovovány moravské zemské desky, které byly chovány při kostele sv. Petra; jejich písaři byli velmi často brněnští probosti nebo kanovníci. Ještě v knize Tovačovské je doloženo, že se abatyše kvůli právu k zemským deskám neúspěšně přela.⁶⁵ Je také otázka, zda mohl klášter jmenovat zemské úředníky po roce 1349, kdy byla Morava předána markraběti Janu Jindřichovi, jenž pak měl pravomoc jmenovat nejvyšší zemské úředníky.⁶⁶ Reálná hodnota k roku 1327 nabytých práv nakonec nemusela být příliš velká nebo tato přinejmenším netrvala dlouho. Je to však problém, jemuž by se ještě mělo dostat pozornosti.

Spojení zmínky o minci k roku 1243 a následně k roku 1327 přivedlo většinu historiků k závěru, že byla kaple sv. Prokopa spojena s brněnskou mincovnou. Kromě úvah o vysokém stáří a velkém významu kaple to zapříčinilo úvahy, že se brněnská mincovna mohla nacházet na Starém Brně. Situace bude však zřejmě složitější.

Předně spojení kaple s mincovními právy netrvalo kontinuálně mezi léty 1243–1327, ale zřejmě jej bylo dosaženo díky osobě prvního držitele. Jak dlouho toto trvalo, popřípadě zdali disponovali obojím i další brněnští notáři, není známo. U druhého známého držitele kaple, Velislava, není, pokud je nám známo, doložena mincovní aktivita, spíše vztah k zemským deskám. Po roce 1300 by také případná starší práva k brněnské minci ztratila na významu.

Co se týče raně středověké mincovny, její poloha se nebude odvíjet od kostela sv. Prokopa, jehož raně středověký původ můžeme již v této chvíli téměř s jistotou vyloučit, ale spíše od lokalizace hradu brněnských údělných knížat. Pokud by se nacházel na Starém Brně, což je vzhledem k nálezům mladohradišt-

⁶³ Milena FLODROVÁ, „Královský“ a „markraběcí“ dům v Brně. In: BMD 13, 1995, s. 72, 85, poznámka č. 50.

⁶⁴ Jaroslav MEZNÍK, *Lucemburská Morava 1310–1423*, Praha 2003, s. 77–78; Jiří SEJBAL, *Základy peněžního vývoje*, Brno 1997, s. 163–164.

⁶⁵ J. ŠEBÁNEK, *Listiny přibyslavické*, s. 22–23, předpokládal, že proti právům starobrněnského kláštera stálo nějaké obdobné privilegium pro kostel sv. Petra; za toto privilegium považuje listinu vročenou jím do roku 1224, která uvádí písaře přibyslavického kostela jako výběřčího berně v přibyslavické provincii. Přibyslavický kostel se dostal do držení svatopetrské kapituly roku 1343. S tím se neztotožňuje L. JAN, *Vznik zemského soudu*, s. 73–74.

⁶⁶ J. MEZNÍK, *Jan Jindřich jako markrabě moravský*. In: Moravští Lucemburkové, Forum brunense 2000, s. 45.

ního opevnění dosti pravděpodobné,⁶⁷ mohla by se v jeho prostoru či bezprostřední blízkosti pochopitelně nacházet i mincovna brněnských úředníků. I když se vyskytují tendence klást hrad brněnských úředníků jinam, další doklad nesporné mladohradištní fortifikace, která by časově odpovídala písemným pramenům k dějinám brněnského hradu, z území Statutárního města Brna dosud chybí. Knížecí ražby brněnských úředníků jsou doloženy po polovině 11. století zhruba do poloviny 12. století.⁶⁸ V průběhu 1. poloviny 13. století se začínají razit moravské denáry fenikového typu, s jejichž objevením lze uvažovat o znovuoobnovení ražby v Brně.⁶⁹ Každopádně lze sledovat v mincovních nálezech určitý hiát, který pravděpodobně není vůbec náhodný, ale zřejmě odráží krizi brněnského údělu a může svědčit o přerušení mincování v jednotlivých úřednických centrech. V úvahu tak pro Brno přichází nejen časová, ale i prostorová diskontinuita mezi mincovnou raně středověkých úředníků a vrcholně středověkou mincovnou.

Notář brněnský z menšího privilegia navíc není jedinou osobou, která ve své době disponovala právy k minci a měla vazby k Brnu. Zhruba ve stejném období jako on jsou zmiňováni další mincmistři. Doloženi jsou k roku 1234 Bruno/Brumo jako *monetarius regis* (brněnský měšťan), Wigand k roku 1239 (opět brněnský měšťan) a Štěpán k roku 1240.⁷⁰ Poslední dva jmenovaní jsou doloženi v období, kdy se Bruno ještě vyskytuje v diplomatickém materiálu a byl tedy naživu.⁷¹ O královských mincmistrech se nadto hovoří i v menším privilegii. V literatuře se lze k roku 1247 setkat ještě s údajným mincmistrem Alramem či Arlanem, jenž byl podle jiné písemnosti k témuž roku zároveň brněnský rychtář.⁷² Nejnověji však doložil J. Doležel,⁷³ že se jedná o dvě osoby, Alrana a *magistra monetae* s příjímím *Cruciburgensis*, jehož lze vysledovat v dalším diplomatickém materiálu a jenž pravděpodobně žádné těsnější vazby k Brnu neměl. Tomu by odpovídal i již dříve učiněný poznatek M. Flodrové,⁷⁴ že zmíněný Alram ani jeho příbuzní, s výjimkou oné ne nepochybné zprávy k roku 1247, nejsou v pramenech uváděni v souvislosti s mincovním podnikáním.

Z listinných zpráv nevyplývá jednoznačně, zda se mincovní aktivita, kterou jednotliví jmenovaní mincmistři vyvíjeli, odehrávala přímo v Brně nebo na jiném místě. Předpokládá se však, že v Brně. Kromě zpráv o mincmistrech se za

⁶⁷ Viz poznámku č. 2.

⁶⁸ Tomáš KREJČÍK, *Mincovnictví Konráda I. v Brně*. In: BMD 13, 1995, s. 176–185; J. SEJBAL, *Základy peněžního vývoje*, s. 94. Jan ŠMERDA, *Denáry české a moravské*, Brno 1996, s. 18–19.

⁶⁹ J. SEJBAL, *Základy peněžního vývoje*, s. 121.

⁷⁰ Citováno podle L. SULITKOVÁ, *Několik poznámek*, s. 49–50, a M. FLODROVÁ, „Královský“, s. 69–70.

⁷¹ M. FLODROVÁ, „Královský“, s. 70.

⁷² Tamtéž.

⁷³ J. DOLEŽEL, *Cruciburgensis monetae magister a jeho místo v brněnských dějinách 13. věku*. In: BMD 15, 2001, s. 13–31.

⁷⁴ M. FLODROVÁ, „Královský“, s. 70.

další doklad považují znaky jednotlivých mincoven nad kutnohorskými šmitnami, mezi nimiž znak Brna nechybí.⁷⁵ Samotné mince z tohoto období nelze jednotlivým mincovnám přiřadit, neboť postrádají opis. Archeologickým dokladem mincování v Brně by mohl být i dosud nepublikovaný nález razidla z výzkumu Jakubská 4 z roku 1991, podle určení Jana Šmerdy pozdní brakteátové ražby Václava II. z 90. let 13. století.

Poloha brněnské mincovny 13. století není dosud jednoznačně vyřešena. Připustíme-li však, že brněnský královský mincovní regál neměl v 1. polovině 13. století výhradní vazbu ke kapli sv. Prokopa, jak by ukazovali další doložení mincmistři, není důvod umisťovat vrcholně středověkou mincovnu na Staré Brno. Pokus L. Jana⁷⁶ nejenže nebyl bezvýhradně přijat odbornou veřejností,⁷⁷ ale sám autor později lokalizoval johanitskou lokalitu Crux (in Cruce), která ho k vyslovení hypotézy vedla, do Mutěnic.⁷⁸

V prostoru města se uvažovalo především o domě mincmistra Brunona, v tomto případě se však spíše než o mincovní dům jedná osobní nemovitý majetek mincmistra. V Brunově domě je totiž opakovaně doložen pobyt panovníka, a to i v době, kdy je již zmínka o jiných mincmistrech.⁷⁹ Brunův dům bývá hypoteticky spojován s domem později doloženého Mikuláše od Věže a díky tomu lokalizován k severní frontě dnešního Dominikánského náměstí.⁸⁰

Prozatím nejpodrobněji se poloze brněnské mincovny 13. století věnovala M. Flodrová.⁸¹ Ta považuje za pravděpodobnou prostorovou kontinuitu staré mincovny s pozdější, již doloženou brněnskou mincovnou na parcele domu Mečová 2. Byla to mincovna nejprve markraběcí, od roku 1457 pak zřejmě mincovna městská. Odsud existují i archeologické doklady mincování, odpovídají však až horizontu 15. století.⁸² K roku 1365 a 1367 sem kladou berní rejstříky a berní kniha markraběcí dům. M. Flodrová⁸³ uvažuje, že v upraveném areálu v letech 1354–1375 sídlil dvůr markraběte Jana Jindřicha a v letech

⁷⁵ L. SULITKOVÁ, *Několik poznámek*, s. 49; kriticky k tomu již dříve J. ŠEBÁNEK, *Několik zpráv o mincovních a měnových poměrech v Českých zemích ve 13. století ve světle diplomatickém*. In: Sborník I. numizmatického symposia 1964, Brno 1966, s. 89–90.

⁷⁶ L. JAN, *Kdo byl*.

⁷⁷ I. PÁNEK, *Tři příspěvky*, s. 3–4; L. SULITKOVÁ, *Brno v listinách*, s. 58; L. KONEČNÝ, *Počátky Brna*, s. 14–16; R. PROCHÁZKA, *Zrod*, s. 24–25; J. DOLEŽEL, *Cruciburgensis*.

⁷⁸ L. JAN – Vít JESENSKÝ, *K funkci a stavební podobě johanitských komend na Moravě*. In: Průzkumy památek 1/1996, s. 77–78.

⁷⁹ M. FLODROVÁ, „Královský“, s. 70.

⁸⁰ M. FLODROVÁ, „Královský“, s. 80–82; Petr HOLUB – David MERTA – M. PEŠKA – Antonín ZÚBEK, *Poznámky k historické topografii Dominikánského náměstí*. In: BMD 17, s. 45.

⁸¹ M. FLODROVÁ, „Královský“, s. 82; TÁŽ, *Brno v době Lucemburků*. In: Moravští Lucemburkové, Forum brunense 2000, s. 255–256.

⁸² Podrobnosti viz R. PROCHÁZKA – Zdena HIMMELOVÁ, *Příspěvek k vývoji středověké zástavby tzv. Velkého Špalíčku v Brně*. In: AH 20, 1995, s. 233–236, 238–239.

⁸³ M. FLODROVÁ, *Brno*, s. 255–256.

1375–1387 zde pravděpodobně sídlil po určitou dobu dvůr markraběte Jošta. Ten také zhruba okolo poloviny 80. let 14. století obnovil činnost mincovny. Je známo, že v posledním desetiletí 14. století zaměstnával mincmistry. Ještě předtím zřejmě nějakou dobu patřil pánům z Wartenberka, hypoteticky mohl sloužit i zemskému hejtmanu Beneši z Wartenberka.

Mincovny by se mohla týkat i listinná zmínka k roku 1301. Tehdy, po mincovní reformě roku 1300, odměnil Václav II. florentské finančníky, jež si kvůli reformě přizval, domem v Brně, který vykoupil od Ekharda, syna mincmistra Eberharda. Není vyloučeno, že oba spravovali brněnskou mincovnu a po mincovní reformě, kdy byl její provoz zastaven, ji král Václav vykoupil.⁸⁴

Myšlenku vrcholně středověké mincovny na Starém Brně, kontinuálně zde navazující na starší tradice, je již po našem soudu možno definitivně opustit.

Ostatní objekty zasažené výzkumem

Hospodářský dvůr

S kostelem sv. Prokopa ze severní strany sousedil klášterní hospodářský dvůr.⁸⁵ Jeho dějiny dále do minulosti prozatím, pokud je nám známo, nebyly sledovány. Předběžně lze uvažovat o tom, že jeho předchůdcem může být již některý z dvorů darovaných klášteru Eliškou Rejčkou.⁸⁶ Je patrný na Beyerově – Zeiserově vedutě, postupné prostorové změny zástavby lze sledovat na mapách a plánech 18. a 19. století.

Přelozkou vysokého napětí (S1) v chodníku před prolukou severně domu Václavská 18/20, tedy v místech zmíněného klášterního hospodářského dvora, byla zachycena zdíva domovního bloku tvořícího v minulosti nároží ulic Křížové a Václavské, jehož zástavba zasahovala hluboko do dnešní komunikace Křížové ulice. Bylo zachyceno jednak rozhraní zdív 900 a 904, dále ještě narušená zeď 902 = 903. Původní uliční čáru dokumentuje pak zdivo 911 v sondě S4 před Křížovou 8, k němuž ze západu přiléhaly komunikační úpravy. Jednalo se ve všech případech o smíšené, převážně kamenné zdivo z bloků slepence Old-Red, spojované bílou, respektive šedobílou až šedou maltou. Severní část tohoto objektu může být starší a pravděpodobně je zobrazena na indikační skice stabilního katastru z roku 1825.⁸⁷ Jižnější část však byla postavena až po proražení Václavské ulice, tehdejší Ugartestrasse, ve 2. čtvrtině 19. století; zeď 902 = 903 odpovídá její prodloužené uliční čáře.

⁸⁴ M. FLODROVÁ, „Královský“, s. 71–72.

⁸⁵ *Altbrünner Herrschaft Gebiet 1740–1750*, citovaný v poznámce č. 25; K. KUČA, *Brno*, s. 529.

⁸⁶ CDM VI, s. 307–309, č. 400; CDM VI, s. 347–349, č. 453.

⁸⁷ *Staré Brno 1825*. Indikační skica stabilního katastru v Ústředním archivu zeměměřičství a katastru Praha, fond Stabilní katastr, jeho obnova a údržba.

Jak jsme již naznačili, bylo zřejmě zachyceno rozhraní dvou domů, snad i stavebních fází zástavby z 19. století, zdiva jsou si však velmi podobná. Za zmínku stojí zeď s. j. 900, přizděná na spáru k severnějšímu zdivu 904 a patřící tedy zřejmě až k mladší fázi zdiv. Obsahovala totiž kromě jiných komponent i masivní, až 60 cm veliké, přibližně kvádrovité bloky slepence. S vysokou pravděpodobností to mohlo být ono zdivo z velkých kamenných slepencových kvádrů, zachycené při výzkumu v letech 1977–1978, z jehož charakteru bylo usouzeno na pozdně románské stáří kostela sv. Prokopa.⁸⁸

Hostinec Modrý lev

Při jižním nároží Křížové a Křídlovické ulice stál do 30. let 20. století klášterní panský hostinec Modrý lev. Tento dům zakoupil v roce 1612 klášter Králové od brněnského měšťana Jana Grillera z Altendorfu a přenesl na něj výčepní právo ze sousední krčmy, v pramenech zvané Pierhaus či Bierhaus. Z původní krčmy se stal dům panského provazníka. Tato stará krčma má původ už ve 13. století, patřila ke zboží sv. Prokopa, roku 1243 ji držel brněnský notář a byla vyňata z mílového práva. Spolu s kaplí sv. Prokopa se roku 1322 dostala do majetku Elišky Rejčky, která obojí darovala starobrněnskému klášteru cisterciáků.⁸⁹ Dějinám této krčmy se věnoval již v roce 1899 prof. A. Slovák,⁹⁰ jenž ve svém díle cituje prameny klášterní provenience, v současnosti z větší části nepřístupné. Novější dílo, které by se podrobněji týkalo tohoto objektu, popřípadě se podrobně zabývalo hospodářskými dějinami kláštera starobrněnských cisterciáků, prozatím, pokud je nám známo, tiskem nevyšlo. Na tomto místě bychom rádi stručně připomenuli dějiny krčmy, neboť se o ní občas objevují v novější literatuře nepřesné údaje.⁹¹

V pramenech 14.–16. století se krčma nazývá Pierhaus, popřípadě je specifikována prostorově.⁹² Roku 1612 koupil starobrněnský klášter od brněnského měšťana Jana Grillera z Altendorfu dům „ve Starém Brně podle Pierhausu ležící“ a přenesl na něj právo výčepu. Původní Pierhaus poté sloužil jako obydlí panského provazníka a později v něm vznikly ještě obchodní krámy; vše se údajně podle mínění A. Slováka dochovalo do počátku 20. století.⁹³ Šenkování

⁸⁸ L. KONEČNÝ, *Počátky Brna*, s. 16; J. ČIŽMÁŘOVÁ, *Brno – Křížová ulice*; poloha výzkumu z roku 1977–1978 zhruba odpovídá severní části přeložky vysokého napětí z roku 2003.

⁸⁹ Prameny citovány v kapitole Kostel sv. Prokopa.

⁹⁰ A. SLOVÁK, „*U modrého lva*“.

⁹¹ K. KUČA, *Brno*, s. 523.

⁹² Například k roku 1530: „*krčma jménem Pierhaus a pivovar podle ulice Grilwicz a sv. Prokopa s jedné a Francem Stiavou se strany druhé na gruntech našich klášterských v Starém Brně ležící*“; citováno dle A. SLOVÁK, „*U modrého lva*“, s. 11.

⁹³ A. SLOVÁK, „*U modrého lva*“, s. 16–18.

v novém domě se stalo ve 2. polovině 17. století předmětem sporů kláštera s městem Brnem, které byly uzavřeny až roku 1742. Hostinec Modrý lev byl z Grillerova domu patrně přestavěn někdy koncem 17. či na počátku 18. století, jak by vyplývalo ze Slovákem citovaných listin.⁹⁴ Roku 1742 byl teprve uznán za řádný klášterní panský hostinec, který pak klášter pronajímal. Roku 1782 byl po zrušení kláštera hostinec prodán v dražbě do soukromých rukou. Zbořen byl v roce 1934.

Jihovýchodní část přeložky vysokého napětí profala klenbu sklepa a obnažila částečně základová zdiva hostince U modrého lva, zřejmě již barokního stáří. Středověké zdivo se v tomto prostoru zachytit nepodařilo a prostorově omezená sonda S18 neumožnila sledovat případné vztahy zachycených zdí.

V budoucnu by bylo vhodné pokusit se ověřit pomocí písemných pramenů polohu původního Bierhausu. Buď se mohlo jednat o stavbu v bezprostředním jižním či jihovýchodním sousedství sv. Prokopa nebo v sousedství pozdějšího hostince.

Starobrněnská radnice

Prostorově omezená přeložka vysokého napětí na Mendlově náměstí (S13) zasáhla zdiva starobrněnské radnice. Ta do roku 1965 uzavírala na západní straně domovní blok při severní frontě Měšťanské, později Křížové ulice. Je známa její novověká podoba s věžičkou v průčelí, otázkou však zůstávají její starší dějiny. Rychtářský úřad je na Starém Brně doložen již ve 20. letech 14. století, snad i o něco dříve, rychtáři a radní pak vystupují v písemných pramenech hluboko do 15. století.⁹⁵ Poloha případné radnice z tohoto období však není známa. Není vyloučeno, že to byl funkční předchůdce barokní radnice. Rozsáhlejší zděný objekt v místech pozdější radnice, při severní straně komunikace zřejmě jediný, je patrný už na Beyerově – Zeiserově vedutě. Pro větší stáří budovy než 17. století prozatím chybějí indicie, zachycená zdiva jsou však patrně ještě mladší. Byl to především základ jižního průčelí (s. j. 923), západně od něj pak zasypaná podzemní prostora (s. j. 924, 925 a 926), a další základ související se západním křídlem (s. j. 927). Jedná se o smíšené zdivo; u základů převažuje kámen, u příček a náběhů kleneb cihly, jako pojivo byla užita bílá vápenná malta.

⁹⁴ *Locus citatum*. Někdy v tomto období zřejmě také přišel hostinec ke svému jménu, vše bude ovšem ještě v budoucnu nutno prověřit.

⁹⁵ J. DOLEŽEL, *K městskému zřízení na středověkém Brněnsku do roku 1411*. In: *Mediaevalia archaeologica 2*, Praha–Brno 2000, s. 175.

Ostatní zástavba

Destruované mohutné lomové zdivo s. j. 914 s nahodile užitými fragmenty cihel bylo zachyceno ještě ve vozovce při křižovatce ulic Křížová, Poříčí a Ypsilantiho (sonda S7 a S8). Jednalo se o úpravu nájezdu k mostu, pravděpodobně z počátku 19. století.

Závěr

Nejdůležitějším přínosem výzkumu bylo osvětlení vzniku svatyně a hřbitova. Výzkum na křižovatce ulic Křížové a Václavské vcelku jednoznačně doložil změnu využívání prostoru ze sídlištních aktivit na aktivity sakrální a pohřební v průběhu 1. poloviny 13. století. S nejvyšší pravděpodobností tak musíme upustit od hypotéz uvažujících o raně středověkém stáří kostela sv. Prokopa. Samozřejmě tím zaniká také možnost souvislosti s raně středověkou opevněnou lokalitou „Modrý lev“, a tedy i s případným hradem brněnských údělníků a jejich mincovnou. Ta se za určitých podmínek na Starém Brně nacházet mohla.

Co se týče vztahu k vrcholně středověké mincovně, brněnský notář nebyl jedinou a zřejmě ani nejdůležitější osobou, která v Brně měla ve své době vztah k minci, z pramenů navíc nelze prokázat kontinuální vazbu kaple k mincovnictví a kontinuitu nelze najít ani mezi raně středověkým a vrcholně středověkým mincováním. Přikláníme se tedy k názoru, že vrcholně středověkou mincovnu je třeba hledat v prostoru města.

Kostel vznikl v průběhu 1. poloviny 13. století a pravděpodobně měl od počátku farní funkci. Spolu s majetky a výsadami sloužil až do roku 1321 jako beneficium pro významné osoby duchovního stavu a díky tomu byl pak skutečně spojen s různými úřady a kompetencemi. Lze uvažovat, že mohl být po určité dobu spojen s kanonikátem u některé z kapitul, jeho držba několika kanovníky však může být i důsledkem pouhého mnohoobročnictví. V blíže neurčené době, nejspíše však nepříliš dlouho před rokem 1314 přišel o farní práva ve prospěch kostela sv. Václava.

U ostatních objektů výzkum mnoho nového nepřinesl, pomohl však objasnit některé informace z předchozích výzkumů v prostoru křižovatky.

SEZNAM PŘÍLOH:

- Příloha č. 1: Rekonstrukce kostela sv. Prokopa O. Vičařa z roku 1958 a z roku 1975. Převzato z publikace J. Dřímál – V. Peša a kol., *Dějiny města Brna I*, Brno 1969, plán č. 2; a z publikace O. Vičař, *K nejstarší topografii Starého Brna*. In: VVM 27, 1975, s. 77, obr. 3.
- Příloha č. 2: Kostel sv. Prokopa na plánu *Abriß der Schwedischer Belagerung Brinns und des Spielberges, Angefangen den 24. Aprilis und geendiget den 13. Augustii des Jahres 1645*. Polygonální tvar hřbitovní zdi. Uloženo v MZA Brno, fond D 22 Sběrka map a plánů, inv.č. 1049.
- Příloha č. 3: Friedrich Bernard Werner, Staré Brno. Mědiryt z 1. poloviny 18. století. Č. 4 = kostel sv. Prokopa. Uložen v NPÚ Praha, odd. evidence a dokumentace, inv.č. 26.192.
- Příloha č. 4: Keramika z vrstev s. j. 211 (1-2); 217 (3-4), 144 (5), 212 (6-7), 143 (8-30).
- Příloha č. 5: Keramika z vrstev 122 (1-2, 4-6), 198 (7), A36/03-208 (14). Okraj zásobnice zazděný do zdi 907 (3). Raně středověká keramika sekundárně v mladších vrstvách či bez určitelných nálezových okolností: s. j. 108 (8), 104 (9), 102 (10), 175 (11-13).
- Barevná příloha č. XXXV: Hieronymus Benno Beyer – Hans Jörg Zeiser, Obléhání Brna Švédy 3. května 1645. Olej na plátně 1560 × 3980 mm. Uložen v MuMB, inv.č. 2285. Podoba kostela sv. Prokopa již téměř neurčitelná.
- Barevná příloha č. XXXVI: Folpert van Allen, Pohled na Brno. Olej na plátně, okolo 1690? Uložen v MuMB, inv.č. 2281.
- Barevná příloha č. XXXVII: Staré Brno na plánu stabilního katastru z roku 1825. Uložen ve fondech Ústředního archivu zeměměřičství a katastru v Praze.
- Barevná příloha č. XXXVIII: Pohled od severu na hřbitovní zeď 907 s nezaměnitelnou růžovou maltou. Detail na zazděný okraj zásobnice.
- Barevná příloha č. XXXIX: Rozložení sond v rámci výzkumu.
- Barevná příloha č. XL: Rozložení sond s vyznačenými zdívy.
- Barevná příloha č. XLI: Detail na zdiva odkrytá v prostoru křižovatky.
- Barevná příloha č. XLII: Sonda S 1 při východní straně Křížové ulice a její východní řez.
- Barevná příloha č. XLIII: Řezy v rámci sondy S 2 napříč křižovatkou. Řezy P 5-P 7 severně zdi 907, P 9 – novověké štěrkové komunikační úpravy Křídlovické ulice.
- Barevná příloha č. XLIV: Sonda S 8 před Václavskou 17.

- Barevná příloha č. XLV: Sonda S 14; zachycené vrstvy pravděpodobně již geologického původu.
- Barevná příloha č. XLVI: Líc severní zdi kostela v sondě S 15 (výkop pro veřejné osvětlení). Jižní řez v přeložce vody S 3.
- Barevná příloha č. XLVII: Sondy S 10 a A36/03-S 7 ve Václavské ulici.

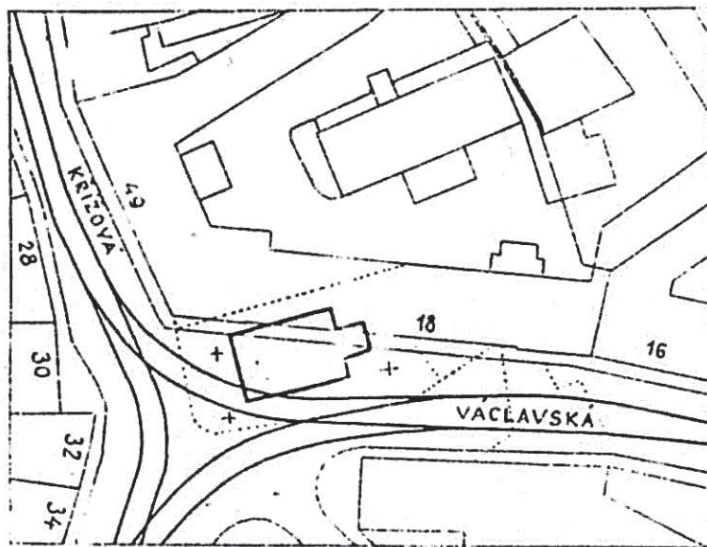
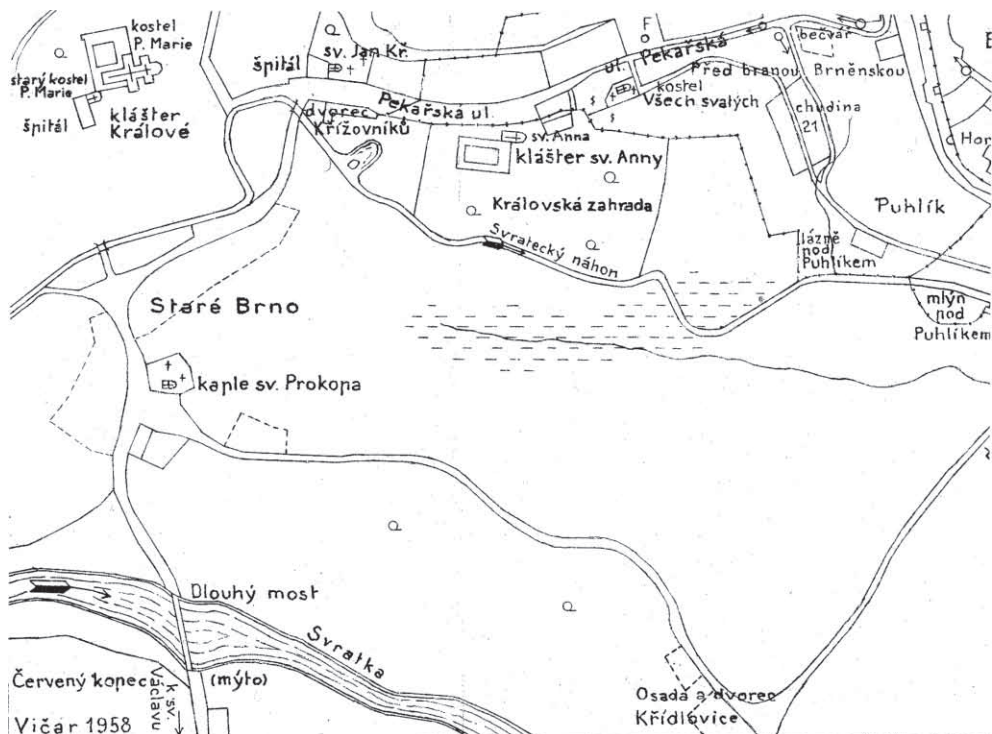
**Neue Erkenntnisse zur Altbrünner Kirche
des hl. Prokop und ihrer Umgebung.
Ein Beitrag zur historischen Ortsbeschreibung Altbrünns**

RESÜMEE

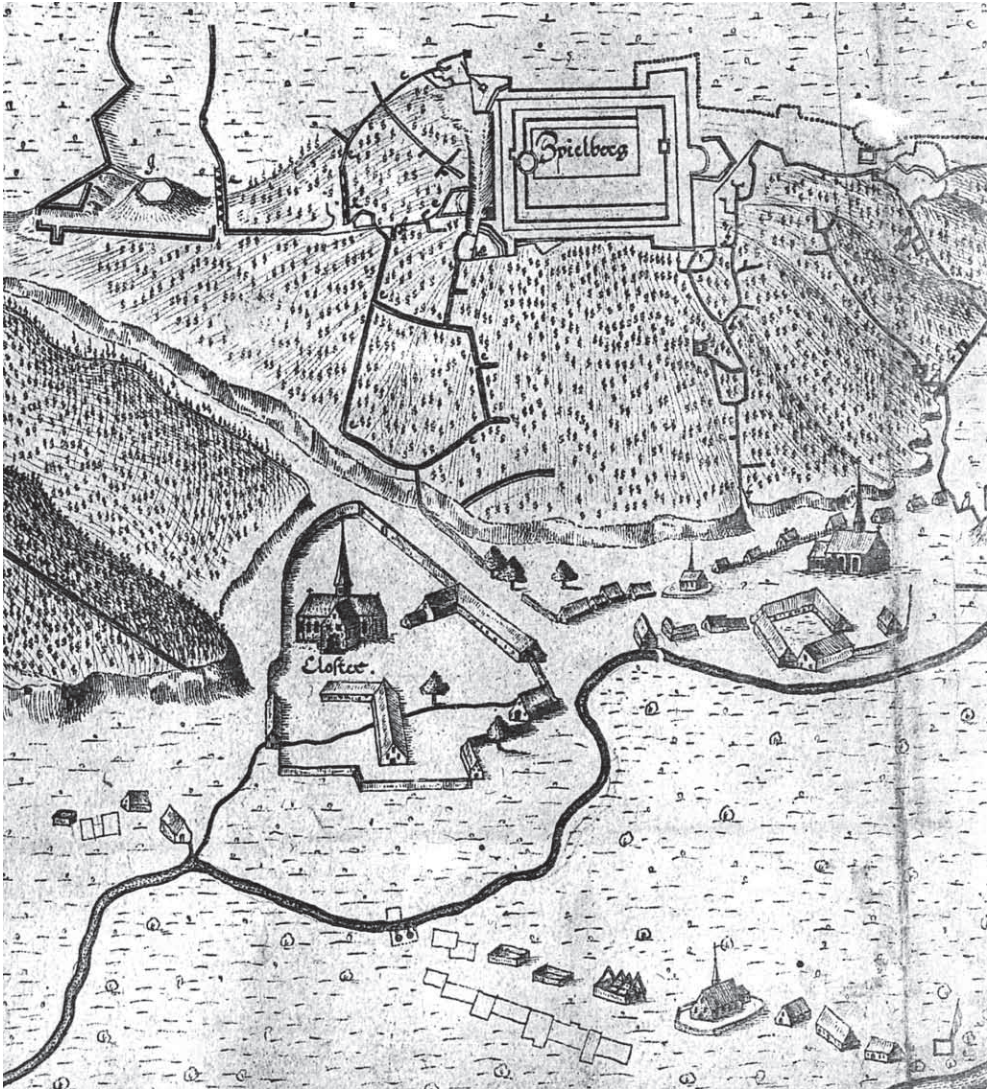
Die archäologische Erforschung an der Kreuzung der heutigen Straßen Křížová und Václavská in Altbrunn im Jahr 2003 half bei der Aufhellung der Geschichte der Kirche des hl. Prokop. Die Mauerwerke der Friedhofseinfriedigung vom 13. Jahrhundert wurden erfasst, wodurch es gelang, ihr Gelände grob abzugrenzen und innerhalb dieser Einfriedigung in kleinem Maße auch die Fundamente des Heiligtums selbst. Die Mauerwerke hatten eine einheitliche Zusammensetzung des Baumaterials und wurden mit dem charakteristischen rosigen Mörtel zusammengefügt, so dass es sich sicherlich um eine Bauphase handelte. Bei zwei Einfriedigungsmauern gelang es festzustellen, dass sie stratigraphisch jünger als die jungburgwallzeitlichen Kulturschichten und die Kulturschichten vom Anfang der 1. Hälfte des 13. Jahrhunderts sind. In einer von ihnen war außerdem ein Fragment eines Vorratsbehälters vom 13. Jahrhundert eingemauert. Irgendwann in der Mitte des 13. Jahrhunderts kam es im Raum der heutigen Kreuzung zu einer Funktionsänderung des Areals, und zwar von den Siedlungsaktivitäten zu Sakral- und Bestattungsaktivitäten. Höchstwahrscheinlich ist die Kirche des hl. Prokop also nicht frühmittelalterlichen Ursprungs.

Die Kirche entstand während der Mitte des 13. Jahrhunderts und hatte wahrscheinlich schon von Anfang an eine Pfarrfunktion. Mit den Habschaften und Privilegien diente sie bis zum Jahr 1321 als Benefizium für die Kirchenstandsbeamten des Landesherrn. Daher waren mit ihr verschiedene Ämter und Kompetenzen verbunden. In einer nicht näher bestimmten Zeit, wahrscheinlich aber nicht lange vor dem Jahr 1314, kam sie um die Pfarrrechte zu Gunsten der Kirche des hl. Václav [Wenzel].

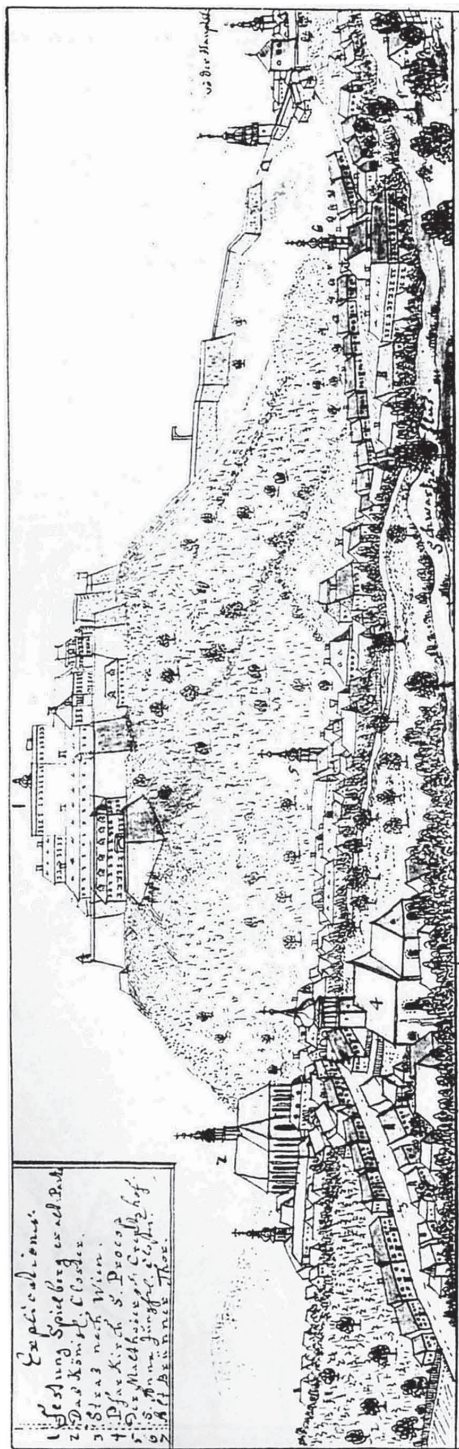
Im Grunde verneinen die Forschungsergebnisse den Gedanken des hochmittelalterlichen Münzamtens in Altbrunn, das kontinuierlich an die älteren Traditionen anknüpfen würde. Nicht ausgeschlossen ist hier aber das frühmittelalterliche Münzamt der Brüner Teilfürsten, das aber nicht mit der Kirche des hl. Prokop zusammenhängt, sondern mit der Existenz der jungburgwallzeitlichen Befestigung, die für eine Burg der Brüner Teilfürsten gehalten werden kann.

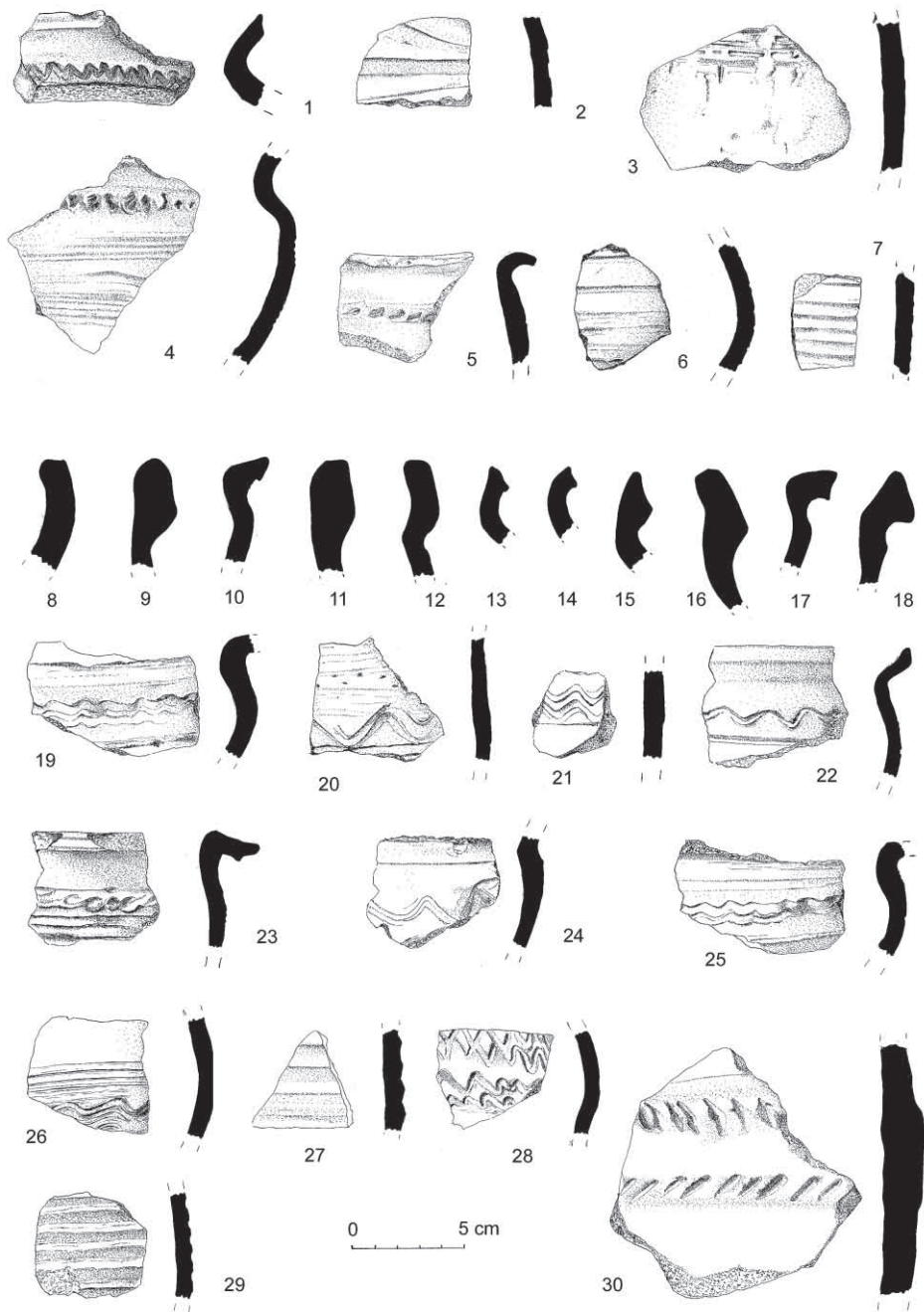
Příloha č. 1: Rekonstrukce kostela sv. Prokopa O. Vičára z roku 1958 a z roku 1975.

Příloha č. 2: Kostel sv. Prokopa na plánu *Abriß der Schwedischer Belagerung Brinnis und des Spielberges, Anfangen den 24. Aprilis und geendiget den 13. Augustii des Jahres 1645.* Polygonální tvar hřbitovní zdi.

Příloha č. 3: Friedrich Bernard Werner, Staré Brno. Médiryt z 1. poloviny 18. století. Č. 4 = kostel sv. Prokopa.

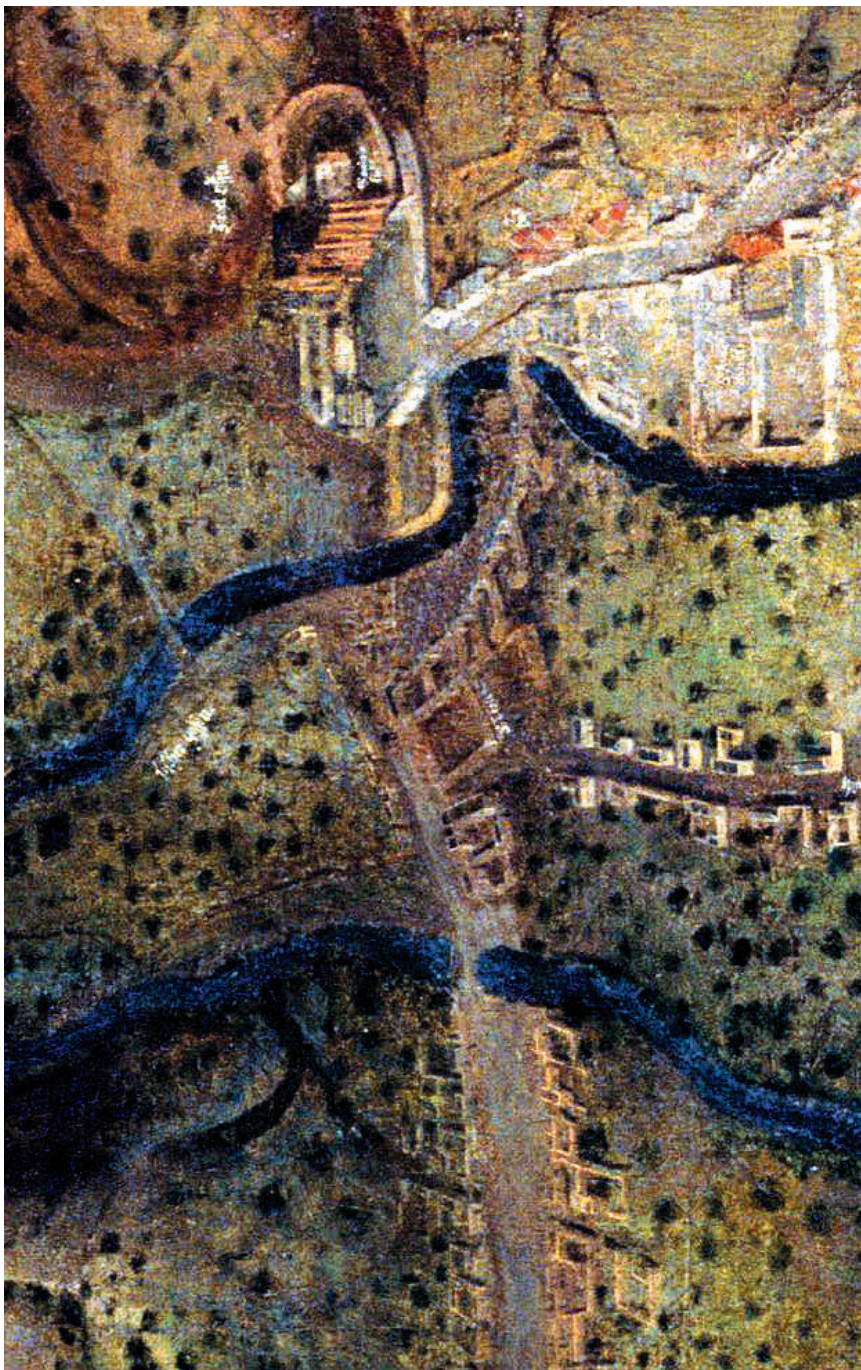

Příloha č. 4: Keramika z vrstev s. j. 211 (1-2); 217 (3-4), 144 (5), 212 (6-7), 143 (8-30).

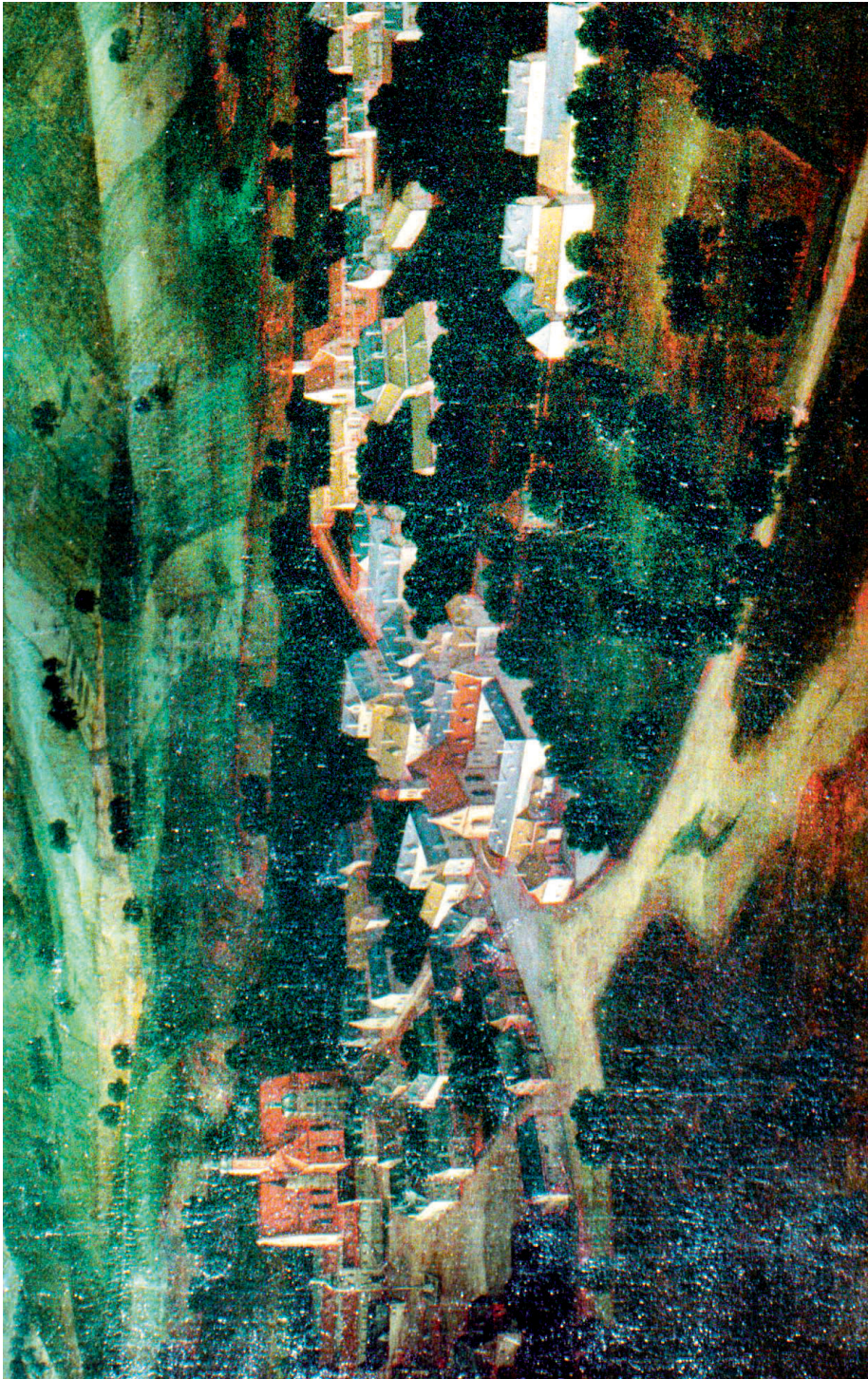

Příloha č. 5: Keramika z vrstev 122 (1-2, 4-6), 198 (7), A36/03-208 (14). Okraj zásobnice zazděný do zdi 907 (3). Raně středověká keramika sekundárně v mladších vrstvách či bez určitelných nálezových okolností: s. j. 108 (8), 104 (9), 102 (10), 175 (11-13).

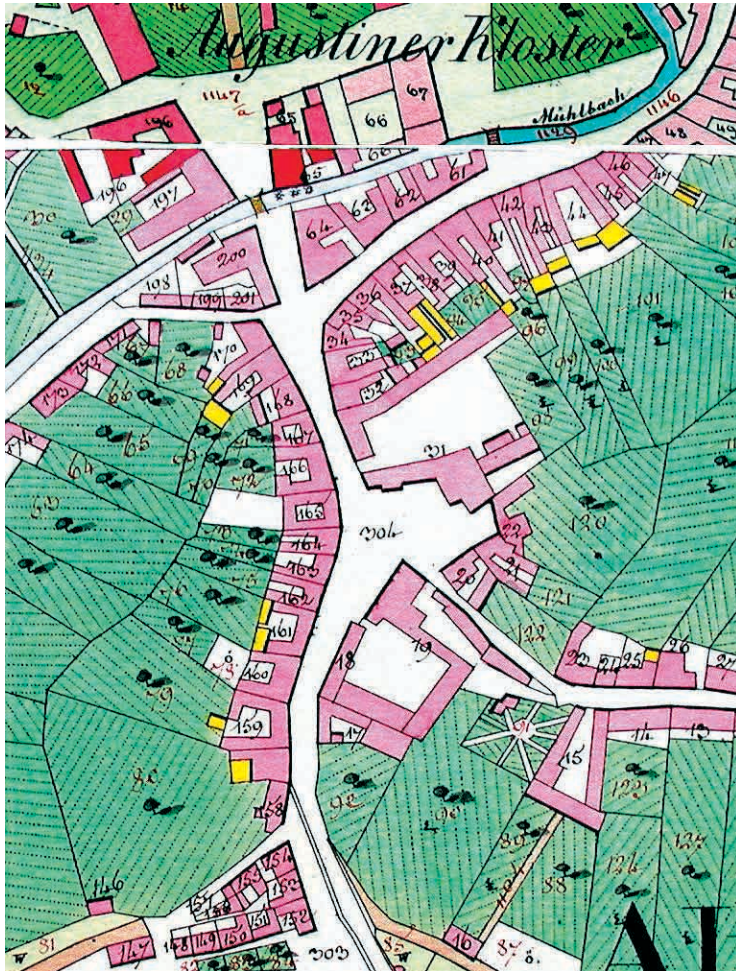
BAREVNÁ OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

Barevná příloha č. XXXV: Hieronymus Benno Beyer – Hans Jörg Zeiser, Obléhání Brna Švédy 3. května 1645. Olej na plátně 1560 × 3980 mm.

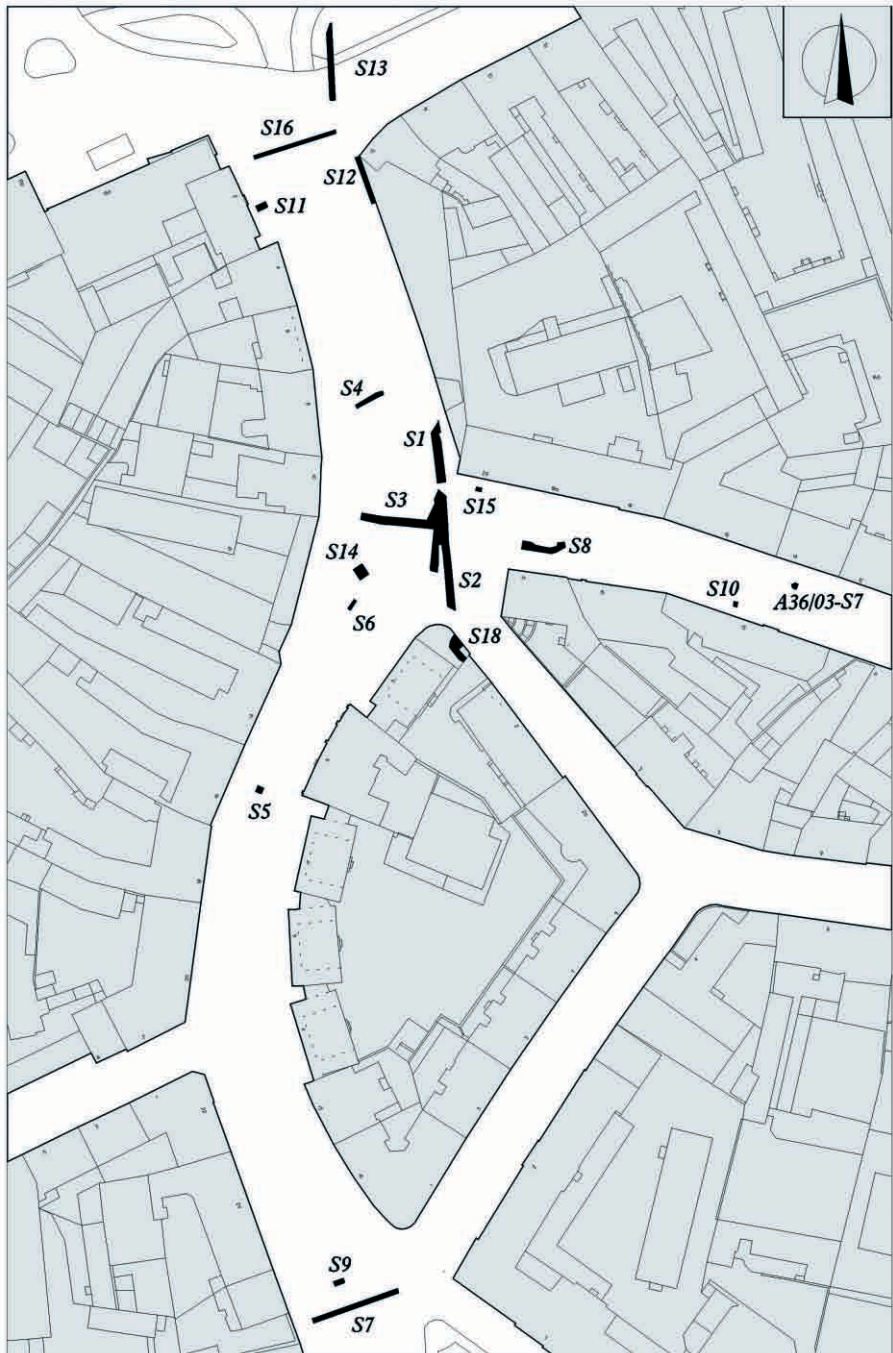
Barevná příloha č. XXXXVI: Folpert van Allen, Pohled na Brno. Olej na plátně, okolo 1690?

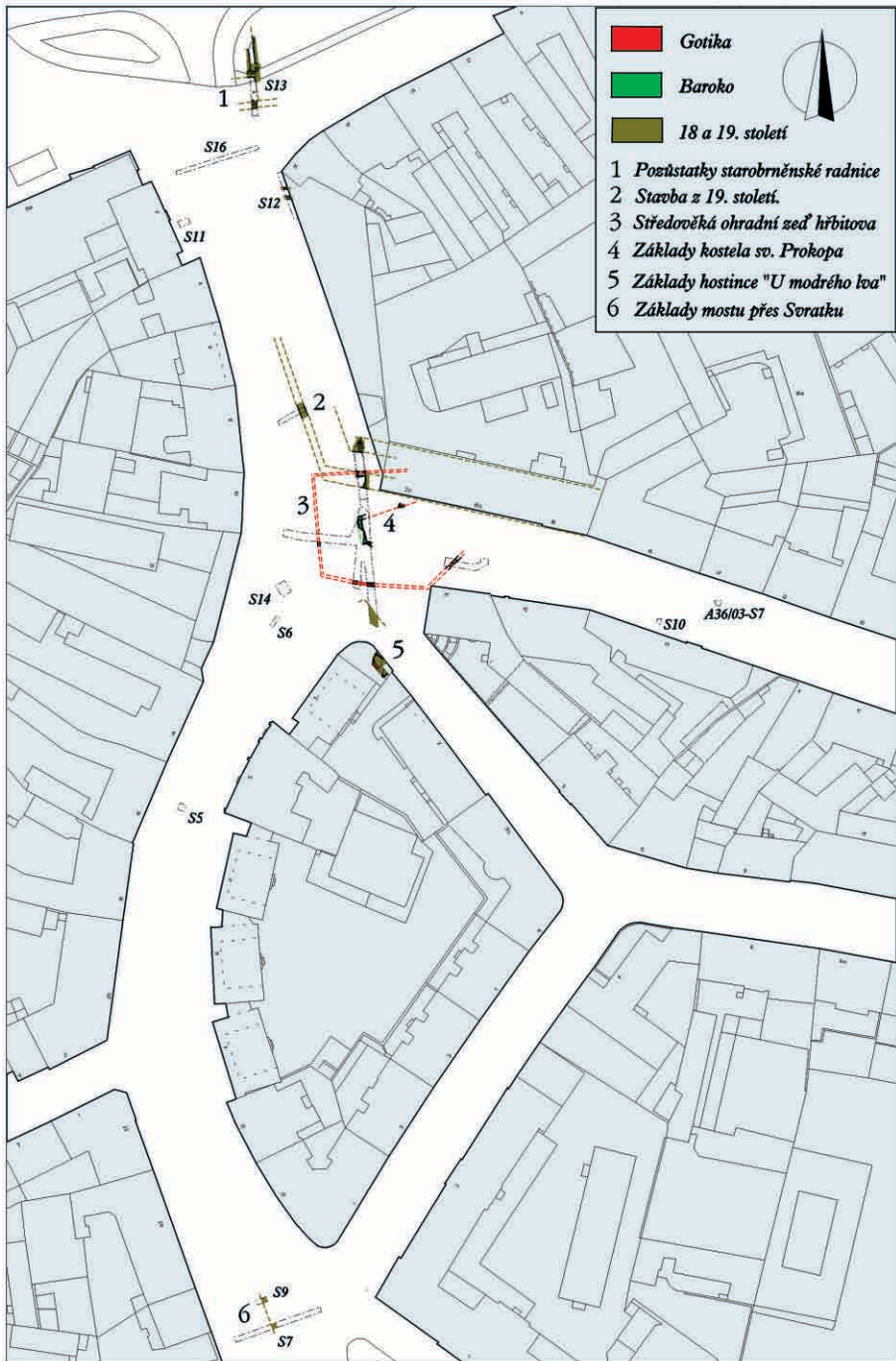
Barevná příloha č. XXXVII: Staré Brno na plánu stabilního katastru z roku 1825.

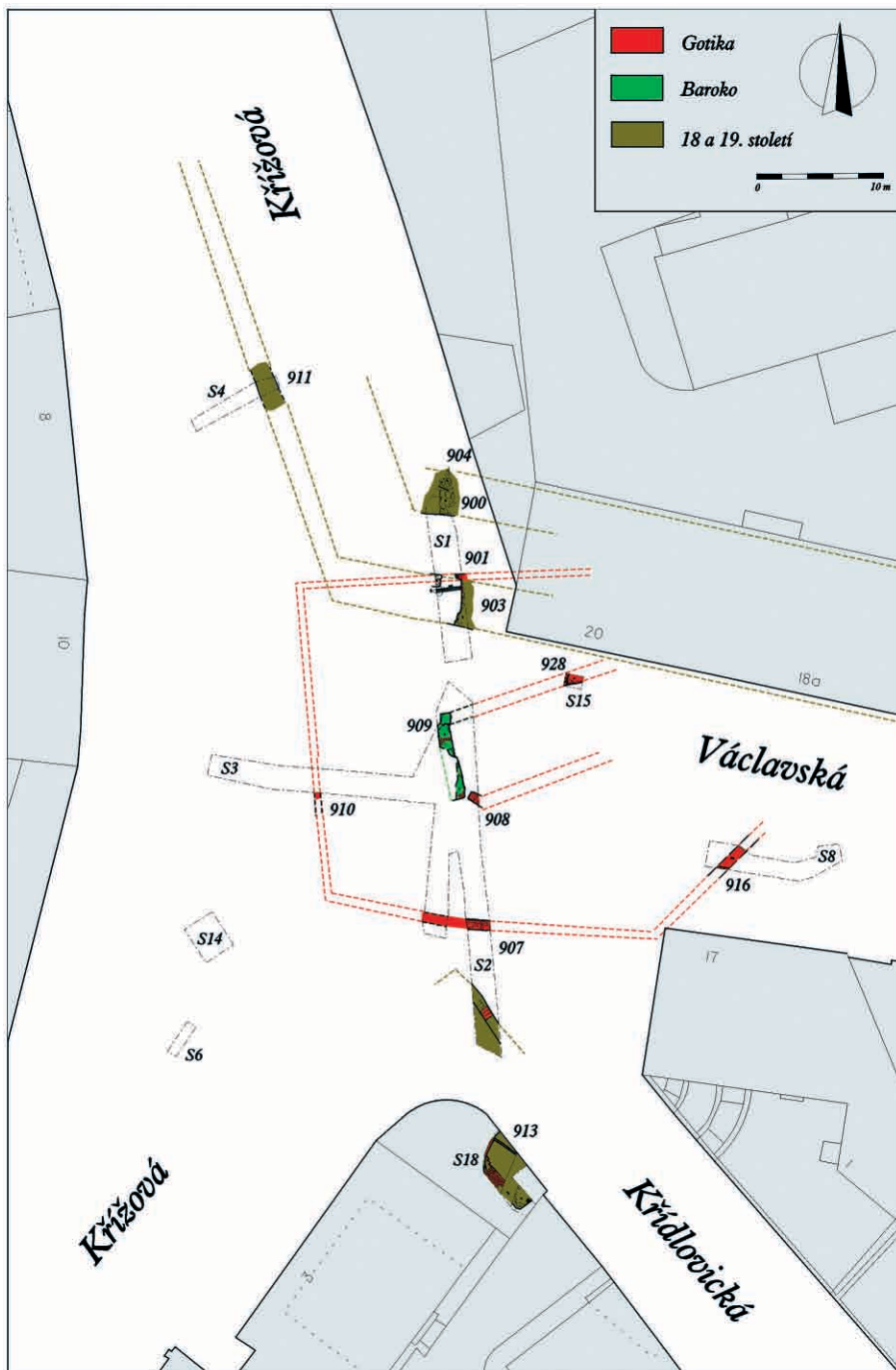
Barevná příloha č. XXXVIII: Pohled od severu na hřbitovní zeď 907 s nezaměnitelnou růžovou maltou. Detail na zazděný okraj zásobnice.

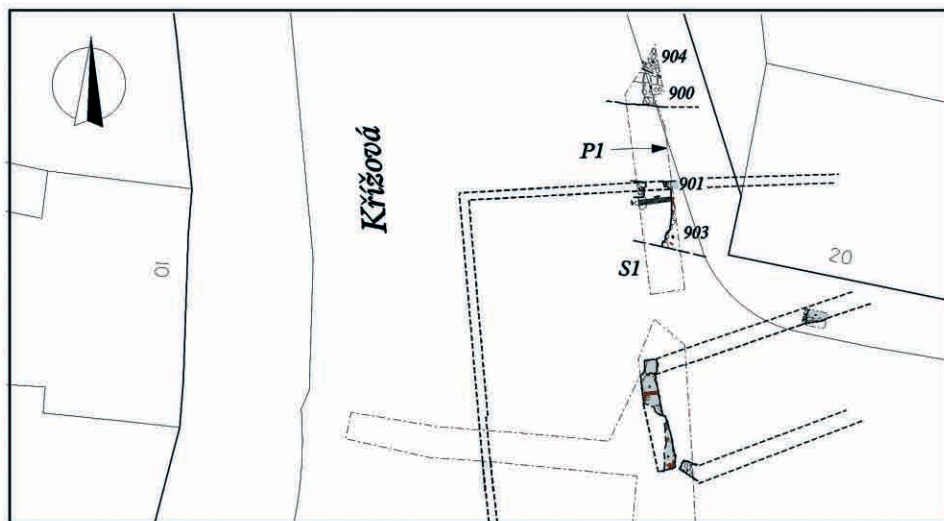
Barevná příloha č. XXXIX: Rozložení sond v rámci výzkumu.

Barevná příloha č. XL: Rozložení sond s vyznačenými zdívy.

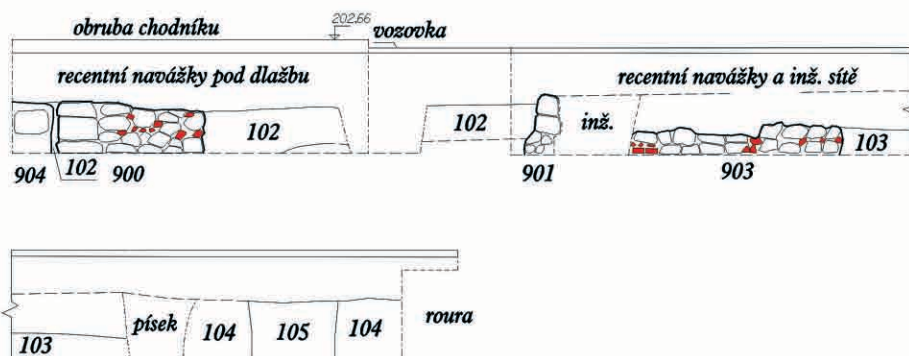

Barevná příloha č. XLI: Detail na zdiva odkrytý v prostoru křížovatky.

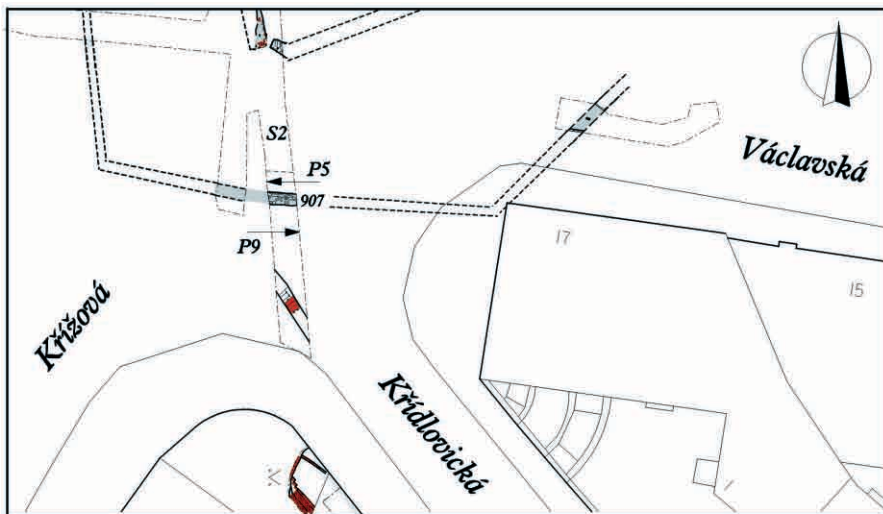

Sonda 1 (východní řez)

P1

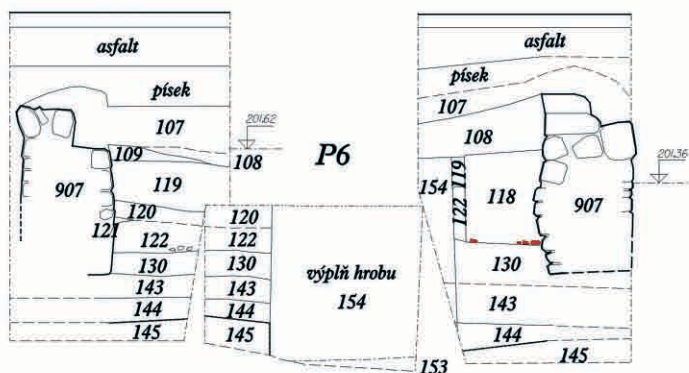
Barevná příloha č. XLII: Sonda S 1 při východní straně Křížové ulice a její východní řez.

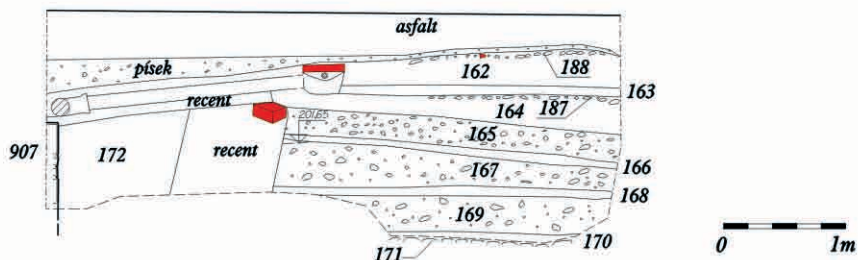
P5 - západní

P7 - východní

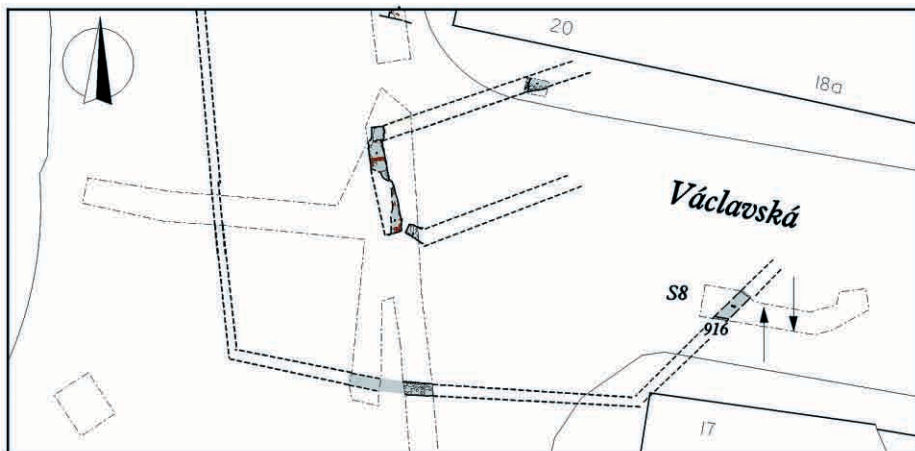
Sonda 2

P9 - východní řez (navazuje na P7)

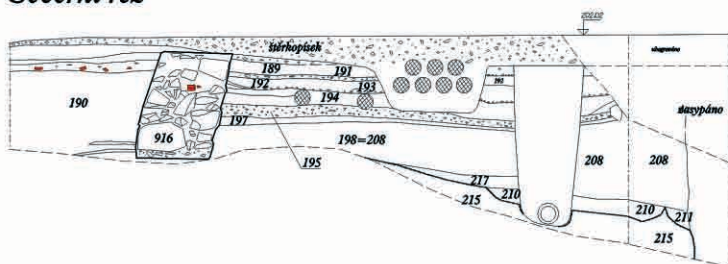

Barevná příloha č. XLIII: Řezy v rámci sondy S 2 napříč křížovatkou. Řezy P 5-P 7 severně zdi 907, P 9 – novověké šterkové komunikační úpravy Křídlovické ulice.

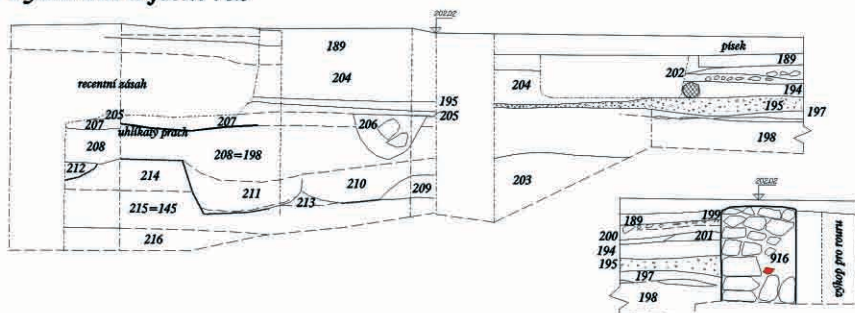

Sonda 8

Severní řez

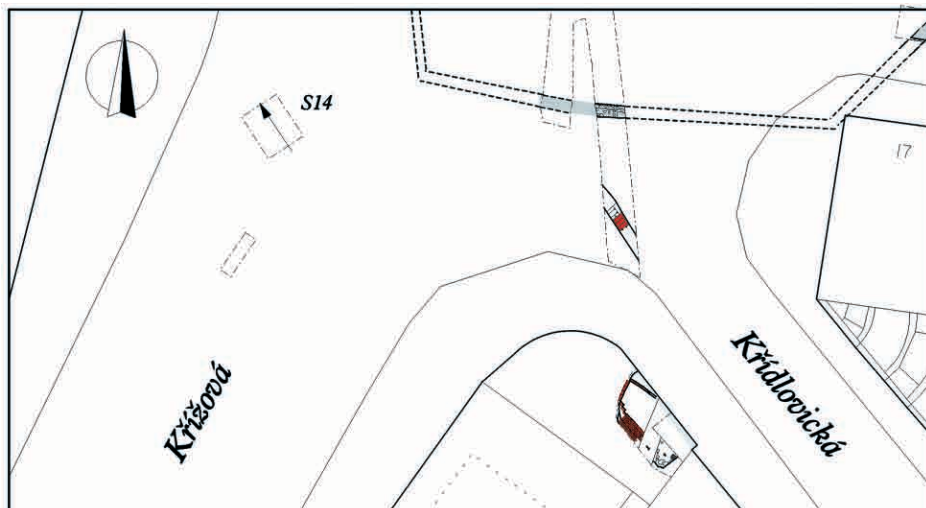

Východní a jižní řez

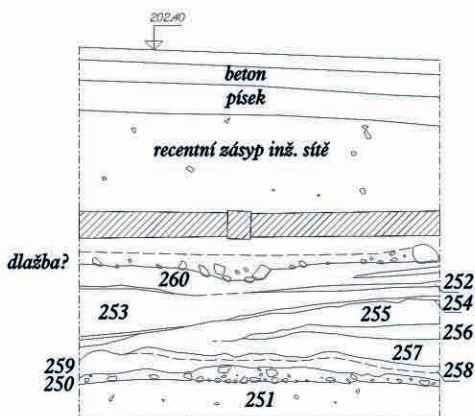

0 1m

Barevná příloha č. XLIV: Sonda S 8 před Václavskou 17.

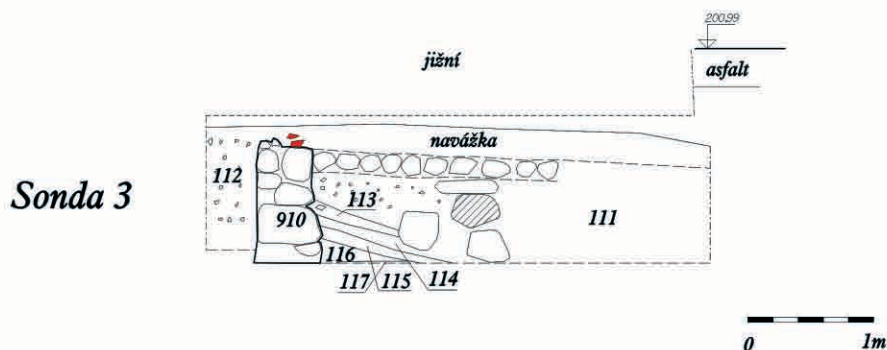
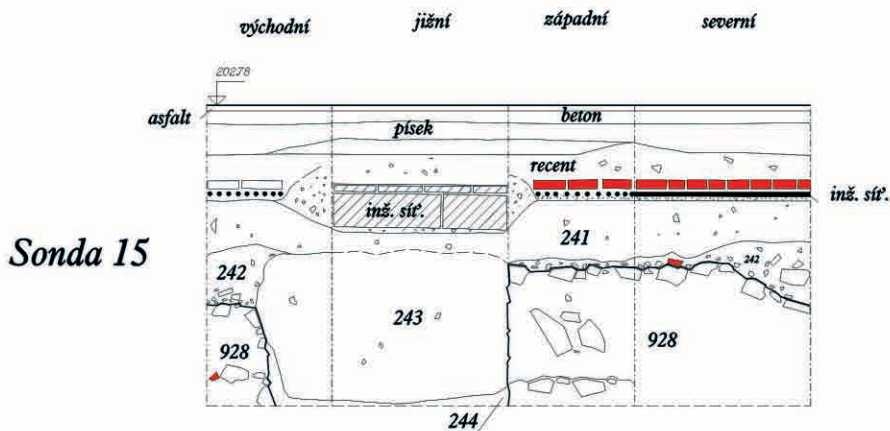
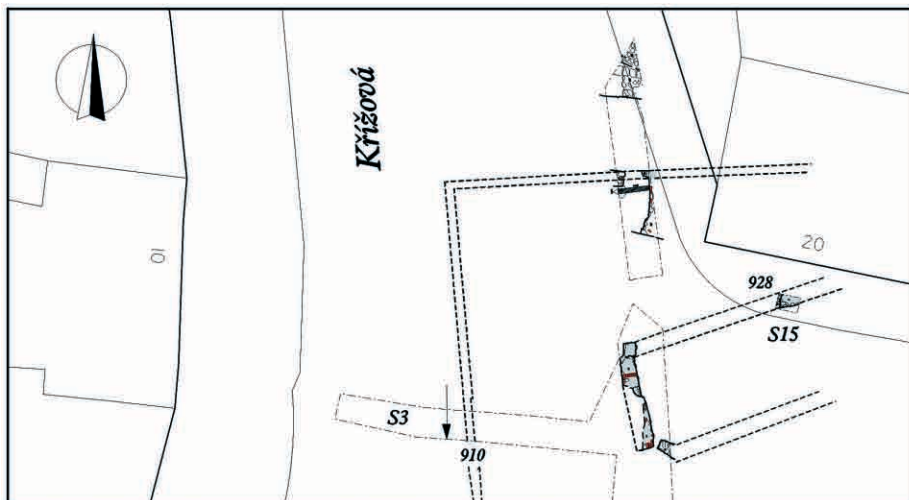

Sonda 14 (západní řez)

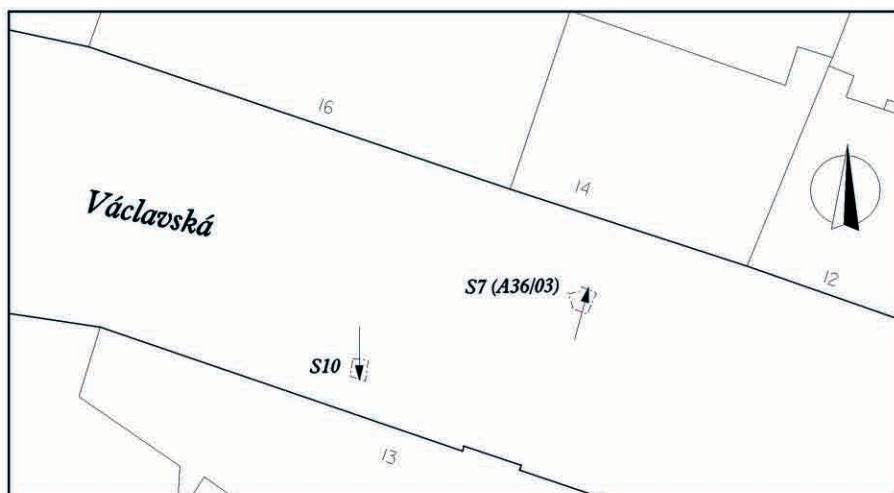

0 1m

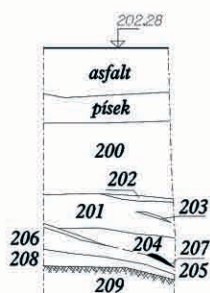
Barevná příloha č. XLV: Sonda S 14; zachycené vrstvy pravděpodobně již geologického původu.

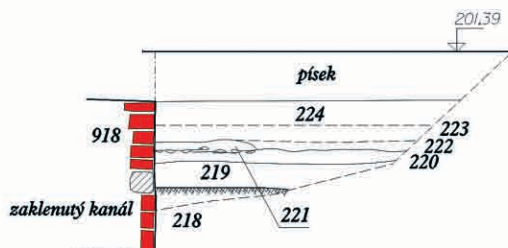
Barevná příloha č. XLVI: Líc severní zdi kostela v sondě S 15 (výkop pro veřejné osvětlení). Jižní řez v přeložce vody S 3.

Sonda 7 (A36/03)
severní řez P4

Sonda 10 - jižní řez (P18)

Barevná příloha č. XLVII: Sondy S 10 a A36/03-S 7 ve Václavské ulici.